

Wari.

Lugu lähemast minewikust.

Jutustanud

Johannes Pilt.

Tallinnas.

Trükitud B. Pihlala kuluga.

1894.

B.

Wari.

Lugu lähemast minewikust.

Sutustanud Johannes Siir.

Tallinnas.

Trükitud G. Pihlala kuluga.

1894.

Дозволено цензурою. — Юрьевъ, 20 Января 1894 г.

ENSV TA Fr. H. Kreutzvaldi nim.
Kirjandusseltsi
ARHIIVRAAMATUKOGU

J. Ra. 1477

I.

Põllufene mis ja pöed?

Meie seisame saare pääl. Mitte just saare pääl, sest wett ei ole ümberingi ja Peipsi on weel kaugel, metsa taga hoopis, aga siiski saare pääl. See saar on ainult mõni sada sammu pikk looga sarnane liiwa seljandil soo sees. Soos ei kaswa midagi, liiwikul, puhta walge liiwa sees, wast dieti mitte midagi. Keegi ei ole ka ial nõudnud, et siin midagi kaswaks — siin? Mis siin kaswab, kaswab iseenesest: mõni pihutäis kanarpikku sääl, kust kohalt liiwiku selja äärest soo hakkab, mõni igaw üksik rohu kõrre-
kene, mis oma feltimehe järele hüiab ja saare ühes otkas jänderik mänd. See on Sumal teab kuida siia saanud ja tal näib nagu eneselgi kahju, et ta siin on. Gemal soo sees näeme tillufesi imelisi kasli ja mändasi, kes aga salgamata põidla jämedustel juur-
tel oma küpse wanadust näitawad, et mõni mitte ei arwaks, et nad poisikesed on, ei, waid wanakesed, kes aastasajade pikkusel küllalt ju on näinud ja seda wõrd lugupidamist nõuawad. Sääl, windunud juu-
rikul, on see kõik küllalt selgeste kirjutatud.

Ja nagu oleks sellest rikkusest juba sellele kohale üleliigagi, kaotavad needgi äbarikud wiimaks ära. Punakas, rooste karwa turwas lähneb mabalamaiks, et pudru sarnast raba sünnitada, kus wirtsja näoline wesi suwe läbi wahel seisab. See on just keef sood, selle koha pääl, mis liitwitu seljandikust ja talurahwa põllumaast ühe wõrd kaugel on. Nõnda lähneb ta nagu rõngas ümber saare, ainult üks koht on puu hagudega ja kiwidega nõnda ära täidetud, et siit hobusega üle saab. Sui ajal ei kanna soo kõik kohad mitte inimest, nimelt säääl, kus wirtsane wesi ja pudru rabe turwas on. Mõni kõrre jämedune pajukene ehk männi kasw on kõik, mis wiletsate sookaela põesaleste wahel film näeb. Näitab nagu oleks loodus siin oma ehituse tööd koguni seisma tahtnud panna, aga et enesele mitte auku sisse jätta, on ta kõik üle jäänud kõlbmata tükiid siia kokku wisanud, mida keegi omaks ei tahtnud wõtta. Ta on nõnda ütelda ülejäänud tükk ja praegugi ei ole tal päris teatawat peremeest. Talupoeg teda ei tahta, päälegi waene Murmeküla talupoeg, ja mõisa ei tea temaga ka diete midagi pääle hakata. Üheks asjaks kõlbab ta fiiski. Seda tunnistawad mitmesugused hobuste, loomade, koerte ja kasside luud, mis siin maas pleegitwad. Kui üks neist loomadest otsa saab, olgu haiguse, elu tüdimuse ehk noole läbi, on nende kehast wäga sünnis siia wisata. Seda teewad ümberkaudsed talupojad. Muidugi ei ole see selle paiga kohta lugupeidamist suurendanud ja mõni karst Murmeküla naine ei lähe siit mitte häa meelega mööda ehk läbi. Wähe-

malt sülitab ta kolm korda, enne kui temasse sisse astub ja wiga sest ei ole, kui ta seda wälja saades weel kord teeb.

Soo järele algawad talumeeste wiljapõllud. Harwad, wikati jälilt üle jäänud poolitud wiljakõrred, rohu mättad, wõsuga kaswanud kiwi aherwarred põllu sees ja pool kinni waonud kraawikesed tunnistawad, et põllud ehk nende omanikud ka soo lähiduses põewad. Gemal küll, — ja sääl, kus tume tuuse mets mühab ja ühes kohas nagu kübar mäe kühma otsas kaugele paistab — sääl küll on tugew põllumaa, aga see on mõisa jagu ja ka Rõrgepalu küla meeste kohti on sääl. Siin aga, siin on sellest küllalt, kui soo ääred kaeru kannawad ja hääal aastal wiis seemet annawad. Siia ei ole loodus midagi annud, ei ilu ega sigidust, waid ainult liiwa ja raba. Ja ilust ei oleks siin keegi küll ka mitte lugugi pidanud? Mis siis ilma asjata raisata . . .

Ja ometi ei ole see soo, mille sisse raiped ja muud ülejäanud asjad wisatakse, mitte ilma eluta, mitte tühi. Tema keskel kõwera looga sarnase saarekese pääl, liiwikul, on — linn! Rukulinna. Sinni täieste linn. Ei kuskil, ei rahwa suus ega kirjas, kui Rukulinna üleüldse ka kirja pannakse, ei ole tal teist nime. Tema ei ole suurem kui üksteistkümmend ütti, üksteistkümmend sauna. Rõik ühe sugused, ühe suurused. Üksi esimesel on wastu lõunat laud, wasta põhja puu katus; teisel katust polegi, kolmas on upakile, neljandal ehk wiien dal jälle kas sein nurla-
gunemisel ehk on maja ise küllakile jne. Midagi kur-

wemat, igatwamat ei wõdi enam mõelda kui need saunad oma lapitub katustega ja wiltu seintega ja nende ukse esised oma kurtwa tühjusega, kui säält kõle sügise tuul wingudes üle puhub ja liitwa sinna tänna keerutab — kuni narubega kaetud aäna auguni, kuni paljaks waratuks jäänud rootwiku lattideni. Tühi, tühi — huu, huu! laulab tuul nagu hakkaks temalgi siin igaw ja ruttab üle soo kaela kuuse metsa, kus koguni mõnus on mühistada. Siin, see on lõuna pool küljes, kuhu poole ka saunte aänad ukseid on, on liitwiku looga rõnga seespool linna — kaetwud, wee sopikesed, mõnel koguni rakkedgi ning kook pääl, see on, teiwäs pika raudnaelaga. Natuke ülemal looga kõweral turjal, juba selgel liitwikul, seisab ilmatu suur kõrge kiwi, mille üks nurk õige pikk on. See on kauniste hobuse pää nägu ja wanast kõie tüki on talle päitsed tehtud, mis tunnistab, et siin ka lapsi on. Mõnigi sohwi wisatud saapa pää, kausi tükk, wõtati kaub, kõlbab nii mõnufaste mängu asjaks ja neid näitse kiwi ligidal küllalt.

See on kõige wallale kuuluis linn, — Kukulinn.

Kukulinn — mikspärast? Mine küsi? Sinnas enes, ega ka terwes wallas ei teata seda, mikspärast just Kukulinn ja mitte mõni muu linn. Küsid sa seda ühe käest, siis jääb ta su otsa wahtima, nagu tunnistada, kas dieti kuulis ja mõtleb küll iseeneses: Sumalukene, kui weidralt see küsib! Olgu nüüd tuda on, Kukulinn on Kukulinn, olgu et nime panejal just see sõna kae pärast oli, olgu, et juhtumisi mõni teda nõnda nimetas ehk et paremat meelde ei tulnud.

Linnaaamine ise ei ole aga sugugi teadmata asi. Wallas, mõisas ja mõisa ümber oli waeseid inimesi, kes kellegi pärast ega kellegi teenistuses ei olnud, ega ka kedagi teenida ei wõinud; olgu, et üks ühe käega, teine ühe jalaga, kolmas pool pime ehk muud oli. See nüüd oli häa küll, et nad kellegi teenistuses ei olnud, sest keegi neid ka sinna ei tahtnudgi. Kellegil, ei mõisal, ega ka wallal, ei olnud nendega just mitte midagi tegemist. Muidugi nemad arwasiwad enesel mõisaga ehk ka wallaga tegemist olema — kerjasiwad ja manusiwad leiba. Mis sa teed ära, inimene on inimene. Nja ta kord ära, ta tuleb jälle tagasi, ta elab. Sää! tuli mõisas ühel hääl tunnil kas opmannile, aidamehele, kutsarile, toa- wdi tarepoisile mõnus mõte: Paneme need leiwamanujad ja kõrwase himustajad Soku soo liiwikule! Soo ei ole kellegi pärast, nemad ei ole kellegi pärast ja sedawiisi saatwad nad üksteise pärast. Kuda mõeldud, nõnda tehtud. Mõisa kinkis ehituse materjaliks wana heina küini, metsast palgi otsufesed, mis mujale ei kõlbanud, walla rahwas ehitas üles ja nõnda sündis Kukulinn, kus inimesed elawad, kes kellegi pärast ei ole ja linn ise ka praegu dieti kellegi pärast ei ole.

Uue linna forterid oliwad ju enne ära jäotud, kui linn ise katukse alla sai. Siin oli lest ema kolme, sää! nelja wäetima lapsaga, kellele kodaniku digused anti; siin pääst ogaraks läinud küla karjane, sää! wana 25 aastat teeninud, nüüd ju wanaks jäänud soldat ja sää! Rää-Madli, kes ka enese digusi ei

lase käest võtta. Mitmest üksikust waesest tehti kokku üks perekond. Talu rahwas, kui neil loomalaut weike, panewad mõnikord soku, oina ja kuldi ühte aeda — mis ja teed ära, kui ruumi ei ole. Mõisa käest sai iga waene kats kolmandikku ruttid, kats naela raswa ja kohtumehe käest kolm rubla raha, mille eest aga kohtumehele 20 kopiku eest wiina tuli osta. Muidu mõis järgmisel aastal armuraha kaduda.

Linna ja wallarahwa wastastikune seis ei olnud sugugi nii lihtne, et seda ühe lahe sõnaga ära saaks ütelda. Talupoegadel, kellel liibe mõisa orjus seljas, kuhu ka weel filtri kepp pidi sündima — ja kuuekümnne aasta eest sündisidwad sinna mõlemad — oli see suureks troostiks, et nendest weel üks selts inimesi alamad oliwad. Kukulinna rahwas aga, kelle eest mõisa isa hoolt kannud, arwasidwad, et nemad sugugi nii wäga talupoegade torgata ega torvida ei ole. Ja kui arwamised kaele poole kaldutwad, sünnib arwajatega enestega sedasama. Tapeldidwad Kukulinna ja Nurmetüla poisid wastastiku, siis oli kindel, et Kukulinna poisid protsessi kaotas kui seletajaks tuleja kolmas Nurmetülast ehk Rõrgepalult, wõitis, kui Kukulinnast oli. Ametlik peks langes siis paraku selle osaks, kelle wastraakonast riiu seletaja oli. — Oli ju ka weel muidki asju — fina aeg, wõid inimesed kusgil inglid on! Püüdiswad suureks saanud ja teenistusesse läinud Kukulinna tütreid talutütartega ühehäabselt riides käia, siis oli see andeks andmata süü. Korra oli koguni ühe Kukulinna poisikese jalas saapaid nähtud, kuna talulapsel

neid veel kellegil polnud. Saapad olivad küll ristiisa kingitus, kes Tartus kiwa raidus, aga kes seda nägi ehk uskus? Tuli waene aasta ja läksiwad Kukulinna lapsed kotid kaenas alla külasse kerjama, siis ei jäetud küll ka saapa poisikestgi ilma, aga saabasest kõneldi enne ikka.

Kes ei tee nalja — kui nali tuleb? Üks rahwas, olgu ta kõige sulaselikumas ikkes, ei kaota oma rahwa laadi, oma terwet rahwa nalja, oma himu pilgata, oma sootwi, enese ja teise weel alama wahel wahet teha. Kukulinn ja ta elanikud olivad nalja märgilaud, üks tükk juba sellepärast, et tal nii tore nimi oli. Räägiti linna lossidest, uulitsatest, „wurledest,“ alewi ja südalinna rahwast. Linnas oligi ka midagi, mis terwes wallas mitte: Kae katsujad, roosi ehk elitingi sõna mõistjad, kupu lastjad, nikastuse arstijad ja jala lahasse panejad. Linna arstid olivad otsitud, aga muidugi ainult üksi sel korral kui häda majas oli. Kukulinna ei tulnud muidu keegi, aga kui karjatseid, teopoissa tarwis oli, läks esimene tee Kukulinna. Sedasama tehti, kui ruffid pubenema kippusiwad. Siis saadi siit pool muidu päilisi. Muidu oli Kukulinn — noh, Kukulinn. „Kust sa oled?“ küsiti kerjaja poisikese käest, kellest aga juba küll teadi, kust ta oli. „Kukulinnast.“ „Mis linna saksad teetwad?“ Kui aga „Tõmmu,“ külasse tuli, oi, siis oli lastel pidu! Tõmmu oli Jütsi-Jaani naise rumal poeg, ilmatu suur kolak kõwera ninaga pois. Talle oli mõisa koerapoiss suure karwase kübara kinkinud, mis ta ise kolme aasta eest kutsari

käest saanud ja sellega oli Tõmmu kui prints kunagi. Arwati, Tõmmu ei ollagi rumal ka wäga, waid wigurimees. „Tõmmu, mine nüüd ikka sinna nukka,“ kõnelesiwad talle naised, kui Tõmmu just selle kõige tähtsama koha pääle, lõuka ette, aset wõttis. „Oh ära ikka muretse, mul on hää siingi,“ wastas Tõmmu. Kui teda mõnikord pere hulka sööma kututi, see on, kui ta just söögi ajal tuli, sõi ta enamiste üksi liha, kui seda oli. „Tõmmu, wõta ikka suppi ka!“ — „Oh, ma olen lihagagi rahul,“ wastab alandlik Tõmmu. Ükskord oliwad lapsed ta kübarasse emakassi pesa teinud. Tõmmu pistis kassi kotti ja wiis ära, jättis aga edespidi kübara enese kõrwale. Nüüd aga lubasiwad emad, kui lapsed nuttu maha ei jätnud, lapsi Tõmmu kotti panna ja see aitas iga kord.

Kukulinnast ei tahtnud keegi hää meelega olla. Küll oli Kuuse peremees ise Kukulinnas üles kaswanud, aitas häameelega waesid kui wõis, aga seda ta ei tahtnud kuulda, isegi siis mitte, kui ta laupäewa õhtul saunast tuli ja walge särk seljas oli. Kubjas ütles kord kohtumehele, kelle talu Nürme külas wasta Kukulinna esimene oli, dieti üksi wäljal seisid, ta olla Kukulinna alewist. Kohtumes oli kubjaga selle eest kaks aastat wihane, ega leppinud enne, kui kubjas poole kruusi wiina ostis. Kukulinn oli ja jäi kohaks, millest keegi lugu ei pidanud, mis millalgi suuremaks ei kaswanud, sest et igauks säält põgenes kui jõud wähegi kandis, mis aga ka millalgi weiksemaks ei jäänud, et ikka jälle armetuid leiti, kellele

warju waja — ühe sõnaga, ta oli Kukulinn, üksi
iseeneise sarnane Kukulinn.

II.

Sool — sabata silt,
Baeste laste wõi.

Rahwasõna.

Oktoabri kuu on lõpul. Taewas on paksus lume
pilwes ja winge põhja tuul puhub Peipsi poolt.
Soo loikusi, mida sügise wiimad suuremaks paisutanud,
katab ju jää, kaikad ja kiwid jääal pääl, tunnistawad,
et ta ju lapsi kannab, mis siin ju oma tralli on
ajanud.

Kurikas käes, seisab wanablane naisterahwas
esimese Kukulinna üti ligidal soo loigu ääres, madal
pesu pingise ees, mille pääl ta üht riide tülli ümber
teerab ja talle tubliste pihta annab. Ta ei hooli
kõledast tuulest, millest käed ja nägu õhetawad, pilwes
taewast, kust paksu lund maha hakkab tulema. Üks
hoop teise järgi sadab triibulise riide tüki selga. See
waatas ta korrati hoolitsedes senna poole, nagu
oleks jääal üks armas asi, mis selle riide tüliga
ühenduses on, sest lähem pilt sauna päält ära pöör-
des, on riide jaoks. Ometi sunnib kange tuul teda
korraks sirgu ajama ja külmaist kangeks jäänud kasa
puhuma ja riideid, mis põlwini märjad, tuule wastu
kaitseks kõwemine ihu ümber tõmbama. Hästi ei
taha see küll korda minna, selleks nad liiga narused,

käeb liig kanged. Jalas on porised lapid, ühes king, teises saapa pää otsas. Wiimne on nii katkend, et punased warba otsad wälja paistawad. Wiimaks ometi on ta tööga walmsis ja rahulolles waatab ta ümber, kuhu pesu kuitwama panna. Sauna seinä ääres on kaks teiwast, üks otsapidi palgi lõhe wähele löödud, teine maa sees püsti ja mõlemate otsad on ristamisil üle sidemega kokku seotud. See on ju ennegi pesunööri ehk lati aset täitnud ja sinna poole pööras naine nüüdgi sammud. Ta laotab riide laiale, waatas korra katusele kas sinna mõni kivi tuule hoideks waja ei ole ja puhub käsa. Ise on ta selle juures krabe ja kärmas ja pikade mustade kulmukarwade alt waatawad kaks elawat musta filma, kord pilwedesse, kust ikka rohkem lund hakkab tulema, kord Murme küla poole, kas sääl inimesi liikwel on. Tuul tõmbab ta räti pääst lahti, aga sest ei ole wigä. „Uhujuuh!“ hüiab ta rätist kinni rabades nagu mõnele teisele inimesele, „sel ei ole ka enam aru raafugi!“ Sellega ühtlasi muutus ta karme tüse keha nagu tugewamaks, et millegile wastu panna. Rohkete krimpunud lahke nägu lähleb ühtlasi murelisemaks. „Näe, säält on ometi tuul katuse lahti langutanud!“ Tükk kanarpikku ja paar kivi katawad tehtud auku. Nüüd wiimaks on aeg sauna sisse minna.

Suits tuleb ukse päält wastu. Naine kumardas ja waatas tunnistades tagumisesse nurka, kus midagi woodi wõi latwa sarnast suitsunud seinä äärest wastu kumab.

Saunal on üks ainus aken, weike kui film, wastu

Idunat. Aga sellel on aruldasel korral klaasid ees, mis tervest Kutulinnast enam ei leita. Üks ruut on küll ju katgi, ennegi kolm weel olemas, aga klaasi tüfid, näe, on seinä wahel, ootawad aga aega, mil neid kokku seada ja tagasi saadakse panna. Puuduwa ruudu asemele on wana lauluraamatu laudne kaas pandud, mille naht küll ju nii abrats läinud, et kaas ära tulnud. Akna all põrandal seisawad kaks puu pinki, esimene küll söögilaua, teine istepingi tartwis. Akna wastu ukse kõrwal on ahi, mille lõukal praegu ühe potisarnatse asja all tuli põleb ja suitsu ajab. Ahju kõrwal must suitsunud woff, tema kohal ahju kapis paar wärtnat, lõnga kera, kannikas leiba, tohust soolatops, paar lusikat kulbi suuruses, tõrwane pähari ja ühe kaanega lauluraamat, mis teise aknale klaasiks on pidanud andma. Woki taga seinas ripub meesterahwa kampsol, ühe luu nõõbiga ja kahe puu pabolaga. Näha on aga, et kampsolil enam pere-meest ei ole, sest ta on tagasi lõngakeraks hakanud saama. See ripub ta kohal all maas ja pooleli arutatud käisest jookseb lõng alla kerasse — seda mööda rändab kampsol wiimati küll kõigeni kera kõhtu. Rest tuba on üks kolmejalgne järg külili maas.

„Ema, süia tahan.“

Nääl tuleb nurgast, mis toas kõige pimedam on. Aga mööda harjub film ka siit asju nägema: pikad õled ühe lawa pääl, mis teiwastest ja laudadest kokku raamitud. Teiwaste, wõi kunda tuleb ütelda, sängi sammaste otsas on paar pooleli nõelumata sukki. Rest õlgi lawa pääl mustab midagi — õige!

ühe lapse pää, mis naiste undruku seest nagu kupp
 wälja paistab. Aga ainult pää. Aga selles pääs
 on midagi, mis, ei tea ütelda, kas wõderastama ehk
 imeštama paneb, mis nagu oma koha pääl ei oleks
 ja siiski jälle nagu on. See on, et see lapse pää
 peab olema ja kogu järele, mis undruku sees war-
 jul, wõib see laps ainult wiie, palju kui kuue aas-
 tane olla. Pää ise aga oleks nagu kahekümne —
 nagu kuuekümne aastane. Aru ei wõi saada, kumba
 suurema õigusega. Nägu on nõnda tõsine, nõnda
 tume rahuline, lahja ja tüse ühtlasi, suu nõnda kiu-
 sakas tõsiselt kinni, lõug nii tugew kont nagu kuue-
 kümne aastasel. Dts aga, enam paleb, on nõnda
 pleekind, et kenal kombel kahekümne aastane wälja
 tuleb. Nüüd aga ütlewad ses näos midagi, et siin
 ei kuuekümne ega kahekümne aastane, waid laps
 meie ees on. Need on filmad. Kaks süsimusta
 filma. Need ei ole sugugi selle tuima näo päralt
 — nad on uus mõistatus selles imelises pääs. Nad
 otsiwad rahutumalt midagi taga, mis siin toas ei
 wõi ollagi, — nad otsiwad midagi kustgilt kaugelt,
 mis hoopis taga pool sinseid seinu wõiks olla ja
 mis nõnda nagu ta ei taha saadagi näha. . . Süsi-
 mustad juuksed on sassis, üksi otsa eest on nad märja
 käega filedaks tõmmatud.

„Ema, kas saab ju süia?“

Nüüd alles on eide filmad ära näinud, et kõik
 wana wiisi korras on. Tunnistuseks lööb ta käe
 korras undruku kupu külge, mille üks äär weidi
 kõrgem on. Kui aga ühe kana kōkō! siit wastu

kuulub, jäeb ta rahule. See on haige jalaga kana; laps ei ole mitte üksinda kupu sees. Kana jala on Kupu-Kaie poeg eile katgi wisanud, see suur poisi wdrukael! Willule seltsiks, kes praegu paraku ilma järgita on, sest et see alles parsil kuitwab, on ema ta jängi pannud. Kupu-Kai ei näe just häameelega, et Kae-Madli, Willu ema, ühe osa tema leiwast ära wdtab. Tema ostaks niisamuti kätt katsuda, ehk weel paremine kui Madli.

„Ema, kas saab juba süia?“

„Dota ometigi, Mustlane. Ma lähen enne külasse. Kuuse Beetri naine, Sumal andku talle terwit, lubas kampsuli eest püti täie haput piima. Hää piim. Kuuse omadel on ikka hää piim. Näe, pudru ongi ju walmis. Panen dike weel kaane alla hauduma, kuni tagasi tulen. Küll siis sööme. Üra ja kuku, Willu. Üra kana jalale haiget tee!“

Emakene, nähes et suits wälja läinud, lükkas ukse kinni ja läks soojt üle külasse.

Üra kanale haiget tee, oli ema ütelnud. Miks-pärast haiget teha? Oli ta ometi tema saatuse osaline, see haige jalaga kana, maja ainus rikkus. Kana ei saa wälja, Willu ka ei saa wälja. Kana jalg on haige, tema jalad — ah! on nii terwed, tahaksiwad hää meelega oidu pääl liugu lasta, kus praegu Kupu-Kaie pojad tantsiwad, kepiga jää sisse lööwad ja — ah! nii rõõmsaste huikawad: uhtii! Kuda nad lendawad, ühest äärest teisi — siuhh! Willul ei ole särki, kuub on, aga see on alles poolleli paikamata. Ja Willu aastane südame soow —

saapad — ah! Kui tal saapad oleksivad! Niisugused, nagu kohtumehe pojalt, kes mullu isaga sünnikais, kui vaestemajasi üle waadati. Tal olivad saapad jalas. Kui ilusad kollased! Ja alt, mis ilusad pruunid, tõkatiga nii kenaste ära määritud — ah! Oh ikka misugused punased paelad äärtel, punditud otsas! Sest saadik ei ole mitte ühte päeva läinud, mil ta mitte saabaste pääle ei oleks mõelnud. Korra on ta unes näinud, et tal just niisugused saapad jalas olivad, aga ta ärkas enne üles, kui ta nendega jää pääle sai minna...

Weike kahwatanud mees kummardab ette poole ja waatab ainal läbi loigu poole, kuhu ikka rohkem küla lapsi kogub. Ta waatab, kuni wärsib, mõtleb ja mõtleb...

Kuule! Mis see isewärki tume mühin on, mis kostab, nagu määratu linnuparwede tiibade sahin? Aga palju tõelisem, sügawam — ah, nii armas, nii igatsust ärataw! See on, mida kahwatu lapse filmad enne wäljast otsisivad, see on — Beipsi kohise mine! See on, mis waese lapse palged kahwatuks kohab — seda ah! tahaks ta tõrd ligidalt näha! Ah — ei wõi! Paks läbi tungimata mets warjab järwe ta filma eest ära. Ta ei teagi, mis asi järw on, ema ütleb, metsa taga on suur weesi ja see wõib nii imelikult kohada... Tõeste peab ta suur wägew asi olema, see suur weesi. Kui Willu film wahest pisarail märg on, kui tal särki ei ole, et loigu pääle minna, mõtleb ta selle kohina pääle ja weel enam pisaraid tuleb filmi. Aga selle järele lähleb

jüda nii kergeks ja Willu naeratab koguni... Siis on nii imeline hää, ja kui päew soe, nagu suil, istub Willem suure kivi otsas, ajab hobust ja uikab, et mets vastu kajab... See järw, see järw, kui teda kord näeks?...

Ükskord ometi on ta teda — wistist näinud. Sääl kaugel — kaugel — jah, sää! Willu ei tea enam isegi kui kaugel, aga kaugel pidi see olema, kuhu ta kord ära eksis. Hirmunult ronib Willu mäe kühma otsa. See kuuskedega sinaw mäe kühmas sää! ema ütleb, Palupera Kuusemägi. Laps waatab ümber selge sinise lautuse sisse ja sää! — just sää! kust ime kohin tuleb, paistab puude wahelt midagi sinist — nii selge kui Looja film! Kuda ta sätendab, läigib!... Suuremaks ja suuremaks lähewad lapse filmad. Ta wahib ja wahib, ega midista imele seletust anda... wahib...

Teisel hommikul leiab ta ennast tumedast sauna nurgast, lawalt olgedelt. Sla walutab kangeft ja teine käsi on kriima täis ja sinine. Ema ütles pärast, ta saadud hundi käest weel kätte. — — —

„Willu, tule nüüd sööma!“

Willu on tuktuma jäänud ja mitte kuulnud, kuda ema kodu tuli, piima püti lauale pani, pudru kausi koldelt kõrwale tõi, siis pardalt kuitwaks saanud sargi wõttis ja sellega tema aseme ette astus, kus ta nüüd praegu teda aratab.

„Willu!“

„Hunt — sinine — järw — warjab — mets

— mets — kas mets ikka weel warjab? sonib unine Willu.

„Jälle mets, mets igapäew. Tule sööma!“

Ruttu on weite mees ja särk üksteisega ühendatud ja kärmeste ronib Willu lawalt alla. Selle juures tuleb lapse kõhnetanud walge jalg nähtawale; kõik on ta keha külles, õladel, seljas nii nurgeline, kondine ja nõrk — laps wõib küll ju kuue aastane olla, aga kastiwi järgi peaks teda paar aastat nooremaks pidama.

Ema ja laps istuwad sööma, panewad käed kokku ja laulawad ühe lauluraamatu salmi igauks ise wiisil. Sieti ei ole see küll kellegi laulmine, lugemine seda wähem, ta on nii laulmise ja lugemise wahel. Willu hakkaks küll kõige armsamine koha sööma, sest tangupudru, mida Sumal teab, millal ta wiimati sõi, on nii meelitaw ja täna ei ole ta weel midagi suhu saanud, aga ta teab, et siis ema käest lüüa saab. Kes niisugust asja nagu tangupudru, ilma salmita sööma hakkab!

Ta uni on nagu ära pühitud. Iga lusika täie järele lähewad elawamaks ta filmad, kõnelamaks ta nägu, ehk küll ikka nii tõsine, tume.

Ema näus on midagi kui rõõmsat saladust, mis wägise wälja tahab lippuda, aga ta ei tea, kuda peab algama. Wiimaks ometi arwab ta otsusega walmis olema.

„Willu!“

„Keda.“

Kui ja Kadrina päewaks „Kas on linnufesel

muret" ja "Issameie" selgetks saad, teen sulle jõuluks uued püksid.

Willu on pudruga ametis, niisama tõsine kui ennegi.

"Püksid, ema?"

"Ilusad triibulised püksid.

"Aga sul ei ole riiet, ema?"

"Täna hommiku pesin su püksi riiet — näe, sää! — misjugune riie! Sest saavad aga püksid, misjuguseid ka opmanni pojalt ei ole. Walget ja kollast triipu, nii ilusad, nagu seda üksi nende koor- tega saad teha, mis Rõrgepalu emalepilt saadakse. Tunaeile kudusin ta Kuuse Peetri naise telgedel ära. Kuuse ema ütles, tema kadunud Jassil olnud just niisamasugused ja kui Jassi ära surnud, lastnud ta säärite otsast tüki ära võtta, siis olnud nad Mikule üsna parajad. Näe, mis paks mure piim see on! Kohe kas murra lusik sisse. Püksid saad ilusad. Wärtw hakkas ka kohe külge kui koori keetsin. Eks ole, kui inimene aga oskab. Jah. On ikka ühed hääd inimesed, annavad kohe suure püti täie piima ja töö alles tegemata weel. — Bitsa! Mis nüüd songid lusikaga, kui enam süia ei taha! Lotiga püksid on paremad. Pane nüüd käed risti!

Willu paneb käed risti ja ütleb ema järele Issameie, mõtleb aga, millal püksid walmis saavad. Kes ja oled taewas, ütleb ema, kes ja oled taewas ütleb Willu, mõtleb aga, kas pükstele ka tust tehakse. Püksid, püksid triibulised püksid, on tõik, mis talle meelde jäi.

„Ema, mis päew täna on?“

„Teispäew.“

„Mis siis tuleb, kui teispäew mööda on.“

„Kolmapäew.“

„Ja jälle, mis siis tuleb kui kolmapäew mööda on?“

„Neljapäew.“

Willu küsib kuni nädala läbi ja saab seletuse, et seitsme päewa pärast jälle teispäew tagasi tuleb ja mööda läinud päewad siis üks nädal on.

„Mis siis tuleb, kui üks nädal mööda läheb?“

„Siis tuleb teine.“

„Ja kui teine mööda läheb?“

„Kolmas! vastab ema, kes lapse küsimistest enam lahti ei saa. „Nädal läheb nädala järele kuni aasta täis saab ja aastad kaovad üksteise järele ning ükski neist ei tule tagasi.“

„Kuhu nad kaovad?“

„Issa ristike kui rumalaste ja küsid?“

Willu kuuleb, et ta rumalaste küsinud ja jääb rahule. Aga mitte täieste. Tasakeste lobib ta latvale.

III.

Ema, kus isa on?

Widewik on käes. Tugetamine mühab tuul, sügawamine kohab Peipsi. Lapse näole ilmub jälle seesama wanakese tõsibus, filmadesse jälle seesama otsiw vaatamine. Ah, see kohin on nii kutsuw, nii

ustaw, nii igatsew, et see haiget teeb . . . kui nüüd, kui nüüd ometi seda metsa ees ei oleks . . .

Robedaste liigutwad afna all ema näpud. Sutt wenib ja wenib, niisama igawalt kui sügise õhtud — kui terve elu! Silmaline filmalise pääle, kuni ring ümber, päew päewa järele kuni aasta täis; ring ringi järele kuni kanna käänamine tuleb, mis juka koguni lõweraks teeb, aasta aasta järele, kuni üks kord su elu koguni teise roopasse keerab; uued ringid kuni warhani, kust wardad wälja wõetakse, uued aastad, kuni nad kord su üle puusärgi kaane kinni lööwad. Glatud ja tallatud, waewatud ja kaewatud terve eluaeg läbi — miksparast? Ei tea, tõeste ei tea.

Ulamale langeb kuduja pää, wiledamine wilksuwad wardad.

Kõnekamalt liigutwad willu filmad, tõsisemaks läheb ta nägu.

Ema mõtleb mööda läinud päewade pääle.

Willu kohtumehe poja saabaste pääle, milledega järwe äärde küll saaks minna. Kui tall püksid ja saapad kord käes, tahab ta seda tõeste teha, olgu mets ees kui juur.

Seina koi tikitab seina sees, kui tuul wahet peab, kilt laulab ahju all . . .

Kohtumehe poeg tuli isaga siia, mõtleb Willu. Isaga? — Isaga, isaga? Kuda, kui temal ka —? Smelik, et ta warem sugugi selle pääle ei olnud mõtelnud — isaga, — isaga? Isaga pääsetks ta küll ka järwe kohinat nägema?

„Ema, kas mul isa ka on?“ hüiab ta isewärki erutusega.

Raisterahtwas tõuseb järsku istmelt üles, suk langeb ta käest, must film hiilgab . . . Wäljas! Wäljas on see sõna, mida ta ju ette on ootnud, aga mis fiiski kui mõdt ta südamest läbi loikab. Täna on see õnnetu tund käes — see tund, mille eest ta ema — ta ema, oh ta ema, ta ema! . . . Kui palju on ta sala paltwet teinud, et Jumal selle lapse huultelt selle küsimise ära wõtaks, mille eest ta ema ise põgenes . . . kahetordne walu on nüüd temale osaks saanud. Oh ema ja isa nimed, kui õndsad olete te kuulda, kui teie järele lapsed küsiwad, kui hirmsad, kui süüta lapse suu neid hüiab ja nende pääl — häbi — wanne — rusub!

„Ema, kus isa on?“

„Laps, laps, küsi parem, kus su ema on. Sää magama, Willu, jae magama!“

Ta istub pingile, katab filmad kättega kinni. Weel kord on raskeid pisarad ta palgeid üle ujutanud, kust ju nii palju wett woolanud, et nad tuhniks on jäänud. Minult walu ja häda on elu temale toonud, teistele ainult rõõmu. Sää! . . . sää! oli küll ka kord aeg, kus ta õnnelik oli, oh nii ülitwäga õnnelik, nagu ta nüüd tunneb. Sinna lähewad ta mõtled, selle weikese majakese juurde, kuhu nii ilusaste päike sui hommikutel üle metsa latwade tõusis, karja kellad klõbisesiwad ja karjalaste lallitamine mitmekordse järekkajaga kuulbus. Kui ilusaste sinas jõgi! Nagu hõbenõõr tõwerdas ta läbi aasade ja läikis

päikesele vastu ja otse nende toa taga tegi ta nii ilusa käänatu rammusa rohumaa kallaste wahel. Si, kuda jooksis sääl weite tütarlaps lilledel keskel ja korjas pääsufilmi, mis just nagu ematse enese filmad vastu waatasiwad. Kui siis ema järele tuli, et weite tipjalg jõkke ei kukuks ja kodus wärskelt wõist paksult leinwa pääle määris, kuda oli siis nii hää! Sääl elasiwad ta wanemad. Pärast küll tüdrukuna tuliwad raskemad ajad. Mõisa päewad oliwad rasked orjata, kubja kepp alati karta, aga õigus ja usinus aitasiwad hääga läbi saada. Siis — siis tuli see auus tubli mees, metsawaht Mägisoo Hans ja nõudis teda wanemate käest enesele. Uus kodu lubas kõiki, mis noor süda sootwis. Ta oli wanemate lähidal, armsa mehe kaisus, armastatud, lugu peetud, siis — oh kui armas see kuulda oli — ema! Do, ta ilus lähärpää sõstrafilmaaline tütar, kuis oli ta wanemate uhkus, rõõm, päike, lõbu! Kuda ta targalt oma lapse filmadega otse waatis! Sõgawale südame sisse waatasiwad nad. Ehk kui hõbe palge ta naer, kui ilusad ta weiksed walged hambad naeratates! Kuda ta kord wiie aastaselt kiljatades ema juurde wainule jooksis ja hüüdis: Oma, ema! Ma ostan sulka filmalift! Ta jutt, kuda see nii tark oli, kõik mis ta tegi ehk oli. Ja kui isa õhtul metsast ehk jõelt kalalt kodu tuli ja ema ja tütar talle ukse ees vastu läksiwad, lastud metskitse ehk kalad vastu wõtsiwad, missugune pidu! Korra tõi ta terwe ämbri täie sudakuid. Missugused sudakud! Kuda kõik nende abielu kiitsiwad, nende tütarit imestasiwad!

Juba kümne aastaselt ostas ta lugeda ja isegi mõisa preilib, kes nende juurde jõe äärde kalu käisivad püüdma, imestasiwad armast tarka tüdrukulest. Ja kui Sillu preilib armsaks saanud last mõisa wõtsiwad, teda saksa lastega ühes õpetasiwad, kohkusiwad pea-aegu wanemad ise oma lapsi õnne pärast ja nägivid suurt tulewikku ette. Puhas peenike, nagu weike walge inglise, tuli ta kerge kleidike seljas suil hüpates oma wanemate poole, nagu õrn ja walge nagu maalitud. Oma film läks rõõmul niiskeks oma tütrele rinnale tõmmates. Oh kui siis Sillu mõisa lahked preilib ühes Mariga, nüüd Mari Mägi asemel Marie Berg nimetatud ja lahkest, hääsüdame lised naisterahwad, nagu nad oliwad, temaga juttu ajasiwad, ega ta tütre tarkust küllalt ei jõudnud kiita, ei teadnud õnnelik ema, kuida ta Sumalat ja preilisi selle eest pidi kiitma ja ta preilib oliwad mõnikord liigutatud, kui nad nii sügawat tänu ja kallist meelt talunaise filmis nägivid, mis nad enne mitte ei oleks uskunud. Minult tuimust ja kalki meelt oli nendest neile räägitud. See pidi rahwas olema, kellel Loojast andi ei ole antudgi ülemate ja õrnemate asjade jaoks. Metsatwahi rahwas jälle õppisiwad tundma, et mitte kõik mõisa saksad nii kurjad ei ole, nagu rahwas neid selleks pidas, waid et kallid südameid nende seas leida oli. Seda kindlamad oliwad nad oma usus, kui ühel päewal Marie ütles, et teda noore herra ja wäikse preili koolipreiliks nimetatud ja et ta nüüd pääle muu 50 rubla kuus palka saab. Oh, see oli neile kuulmata ime, õnn, mis neid pea-

aegu kohluma pani. Veel enam pidivad nad kuulma. Ühel õhtul, kui Marie lastega wanemate kodunt mööda jalutas, kõndis peenike sirge noor härra kui kuust Marie kõrval ja ajas mahedaste juttu. Wõeras härra imestas küll nähtawalt, kui jämedas riides talunaine ta kaaslase, preili juurde tuli ja see ta otsa ette suud andis, teretas aga auupakkikult, kui kuulis et see ilusa peenelt haritud Marie ema olla. Ja imet, wõeras härra tuli teine päew otse Hansu majasse, tuli weel, tuli tihti, tuli igapäew, käis Hansuga jahil, jõi Mäesool teed; kõneles, et ta härra sugulane, aga sündimise poolest Daanlane on ja Sillu mõisas ülema metsahärra ametit peab. Nende kodumaal, Daani maal, ei peeta talupoega halwemaks kui iga teist seisust. Mõisnik ja talupoeg on paremad sõbrad, kui wiimne suuremat haridust on saanud. Kõneles jeda, kõneles palju muud, kõneles wäga ilusaste, wäga lahkeste. Küll ehmatasivad mees ja naine, kui ühel õhtul Marie emale kaela langes ja nuttes ja naerdes tunnistas, et ta õnnelik mõrvoja olla, aga õnn on pimestaw; oli ta senni nende lapselähetel lahket nägu näidanud, miks ei wõiwat see ka nüüd tõeks minna? Sääl tuli wälk, maha purustaw sõnum: Marie olla mõisast minema peksitud, härra ja metsahärra wahel olnud kange sõna waheldus, mille pääle wiimne üle pää kaela mõisast ära läinud — kuhu? Jumal teab kuhu. Mõju oli hirmsus. Marie jäi kadunuks, isa, ehk küll „rumal talupoeg“, suri südame walu kätte, noorealistest naisest tegiwad mõned näbalad wana naise. Wane-

mate uhkus ja südame rõõm oli — langenud, kadunud õnnetu tütarlaps tervele mõisa perele ja walla rahwale hirwitada, kes saaks tahtnud saada ja saaja meest kosida. Ja õnnetu ema — ta oleks oma last warjanud, teda wastu wõtnud, aga keegi ei olnud teda näinud, keegi temast kuulnud. Ringitused ja palga, kõi oli ta enesest ära heitnud ja nende ette wisanud, kes teda ta wanemate majast kui õnnelise last wälja oliwad toonud, aga kellel nüüd südant ta wastu ei olnud. Ta isa hingab kalmu künkas; õpetaja on teda õnnistanud, sugulased juures nutnud, köster pika palwe lugenud, omaksed mulda hauda järele wisanud — midagi ei ole puudunud, midagi kumbe wastu olnud, ka matukseid peetud, söödud, wiina joodud ja — unustatud. Kas ta seda teab? Teab tütar, et ta isa kirikaial, et ta tema pärast sääl on? Sääl — naisterahwas sauna ainsa all mäletab seda, nagu oleks see alles täna olnud — kuuleb ta isa hää juures, kus üksi ülejäänud ema tihti läib, ühel õhtul widewikul raskest ohkamist ja sõnu. Ta näeb sääl üht kogu põlwili, paks loor näo ees. See on tema õnnetu taganutetud tütar. Siia on teda hinge piin ja ahastus ajanud. Ta jäeb ta seljataga seisma, kuulab ja mis ta siin kuuleb, nii lõhestaw, osalt mõistmata, aga sõnad ja hää on nii lõikawat walu täis, mis kummardaja suust tulewad, kes ristis kätel isa risti pääl nutab: „Isa, anna andeks, ma ei wõi enam elada. Ma ei wõi sellele elu anda, kelle kaju igaweste mind piinama saaks, kelle palgelt ma enese süüd ja häbi

peaksin lugema. Mikspärast peab ka tema, see süüta taim, minu häbi all kannatama, minu pärast inimeste ees punastama. Mis wõin ma talle ütelda, kui ta küsib: „Ema, kus on mu isa?“ oh teie uhke fugu, mehed, kes teie nõrku eksiteele weate ja siis ise weel — hirtwitate! Oh teie wariserid, kes eksinud naisterahwa pääle põlates waatate, keda teie ise olete eksitanud! Oh teie kiwisüdamed, kes kohut mõistate süüdlase pääle, keda teie ise olete süüle atwatele-
 telenud! Oh teie filmateendrid, kes auu sees hiilgate, kuna need, kelle õnnetuse sünnitajad te' olete, põrmu sees roomawad. Teie lähte ja kiitlete weel päälegi wõitusest, mis teie teinud, olete uhked selle üle, aga teie jälgedel ringutawad käed, weeretwad pisarad, lõhkewad südamed! Teie ei mõtle wane-
 mate pääle, kes oma lapsi waewaga kaswata-
 nud; ei mõtle emade uneta ööde pääle hälli juures, isade higise otsaesise pääle päätoiduse ja koolitamise eest muretsedes; ei mõtle õnnetu ja eksinud tütarlaste eneste pääle, kes ainult teile armas-
 tuseks eksisiwad ja nõud oma walu ja teie kaju waitides südames kannawad; teie ei wõtke oma terwise, oma nooruse jõu pillamise pääle, elu kombede rikkumise pääle — teie ei mõtle millegi pääle! Õlgede pääl ja räbalates lasete oma ihufugu känguda, aga isi istute pehmete patjade pääl saalides. Eksitajad! Teadke, et teie oma südamesse põrguhaudasi ehitate, täis jääb, tuimust, haledust ja katwalust, mida teie elutar-
 kuseks nimetate, mis teie wanad päewad pimedada öö sarnatseks teeb, neid tühjusega ja tülp-

nud meelega täidab ja teie endid kui haudabest wälja-
 karanud luukered ümber weate ning teie lapsed on
 teie eneste alatuse tõdunenud kujud! Rääkige siis
 weel wõitubest kui palju tütarlapsi teie efsitanud,
 kui palawalt neist keegi teie ümber halkanud, kui
 raske ehk kerge kunstiga teie neid langemisele saanud!
 Rääkige weel!" — See on tema tütar, kes nõnda
 kõneleb, talunaise tütar, selle rahwa wõsu, kes midagi
 ei pidanud tundma, kellele ülemate annete jaoks Looja
 meele wõimugi pole annud! Ah, kuida lähed igaüks
 neist sõnabest tema südamesse, kui tõed nad on, aga
 siiski on ta tütar üksi häbitandja ja rahwanaeru
 alune, kuna kaassüüdlased igal maal ja a'al mõni-
 kord kiitust päälegi saawad. Smeline suguwaheline
 wahetegemine, kus mehele kõik on lubatud, naine
 üksi kannatajaks jäetud! „Tütar! tule mu rinnale,
 weel elab su ema, kes su walu mõistab!“ hüiab ta
 ja ema ja laps nutawad furnuaial üksteise kaelas.
 Rahe elu on hoitud selle läbi, et weel üks inimene
 oli, kes teistmoodi otsustas kui teised inimesed, see
 igaweste aramõistmata, lõpmata armusügaw emasüda!
 Aga ühele elu andes lõppis teine elu, kes nii palju
 oli kannatanud ja üksi abita taim, kes nüüd oma
 isa järele pärib, jäi wanaema kätte wahеле. Ei
 ema ega isa pole sul, waene laps! Käsi waadates,
 millest ta enne midagi ei teadnud, siin ja sääl hääde
 inimeste juures ulualust ja lõhu täit saades, rändas
 ta lapsega ühest kohast paigast teisi, kuni wiimaks
 oma sündimise paigast laugel eemal Rukulinnaš wõera
 rahwa seas selle ütikesse omaš sai. Kui palju waewa

on see talle maksnud, enne kui ta Willu nii wanaks sai kaawatada. Ja säääl ta magab nüüd latwal õlgede pääl, ei teagi, et tal ema ei ole, waid nõuab üksi isa järgi. Maga, laps, maga! Elu ja walu ootawad sind, maga, maga kuni isa saab!

„Ema kus isa on,“ ütlevad ta kaawatunud huuled.

Kiik laulab ahju all, seina sees tiksub seina koi . . .

„Kui aga, kui aga seda metsa ees ei oleks! . . .“

IV.

Särk ihu ligi, surm ligemal.

Rahwasõna.

Nädalad, kuud on mööda läinud. Tali paugub dues, puud walge koormaga koormatud, Peipsi ei kühise enam. Ra tema rahutumale rinnale on külm kaane pägle tõmmanud. Kukulinn on nüüd palju ilusam. Soo müllab ja liitwanditud on ühesugune tasane walge waip, mets kaugemal on nagu walge müür, toredad uhked kuused Rõrgepalu pool seisawad kui liikumata wahimehed lume kroonisi kõrgele tõstes. Kuusemägi kaugemal on nagu walge torn. Kuuswalgega paistab ta nagu hiiglase kübar, nagu tahaks alla külasse tulla . . . Metsameeste ree jalaste all krigiseb lumi lustilikult, kui nad hommitu koidu ajal siit mööda puumetsa sõidawad. Kui aga post talwe teeb ehk mõisa saksad siit sõidawad, heliseb hele kellade häääl til, tall, trill, trall! et metsad suurele

kaugele wastu kajavad. Siin on noor kui wana faunade uste ees wäljas, isegi wana puujalg wäljateeninud soldat, kellel raha lindiga on, tuleb poolteist, poolteist! astudes wälja, topib piipu ja hoiab jeda külge ette poole, kus pool raha ripub.

Wanemad Kukulinna lapsed käiwad koolis, nooremad ajawad kodu A-B-D. Waimurikas ei ole Kukulinna noor meestefugu mitte. Seda kaebab koolmeister. Neil on nii palju teiste laste käest küsida, et aega raamatut lugeda ei saa. Kord petki, kord siltu, kord mõlemaid. Suu on suu. Kuda sa waatad, kui teine sööb? Tütarlapsed — ise asi koguni! Nemed lööwad talulapsed üle. Ütle aga alguse sõna, siis tuleb terve lugu nagu orilaga. Ja terased on nad kui nõelad. Koolmeister ütleb, see tulla sellest, et nende emad elawad, kes neid juhatawad. Poisilaps ema õpetusest ei hooli, kui isa „kari“ pääl ei ole. Sa aeg, kas poisitel selleks aega on! Nad on isekes-
 tis korralit „linnawägi“ ja talupoiste kulmud ja kullad teawad nende lumekuulidest kõnelda. Mõnikord lendab ka rusikas kuuliga tükkis, aga siis — on toas kuri lugu. Harilikult wõetakse ikka „naht maha,“ „must madufene wälja.“ Muudgu, mis sest. Kergem õhtul kodu minna. Tee pääl on sagedaste hüüdmisi: Meie mehed, meie mehed! Jass ära jäta! Mikk ole mees! kuulda. Mõni mõtleb, suur taplus. Tühi kõit. Silma ega kõrwa pole weel teegi kaotanud. Kukulinna „polt“ läheb ainult tulesse, muud midagi. Seda teeb ta talwel niisama suure kāraga, nagu ta suil õuna aedadesse wagusi ostab minna,

kaalitsasfe, naeri. Mõhud ja wommid, mis saadud, küll need pifa talwega jälle ära paranewad, jeda rutem, kui koolis peenikest pääle pannakse. Beltsebuli aetakse Beltsebuliga wälja.

Oi, mis mõnus on talwel liiwiku turjalt alla johu liugu lasta! Küll pükste pääl, küll saanikutega, mida igamees enesele ise teeb. Saanikusse, jalad ette ja — uhtii! kuni alla konnasilmani. Kupu-Kaie poegadel on koguni rautatud taldadega kelt ja see jooksib ei tea kuhu. Pühapäewa õhtuti tulewad ka talulapsed siia keltudega kottu, aga liulaskmise luba eest peawad nad koolis nii mitu tükki pekki ja nii mitu filku andma. Põris ilma ei saa keegi. Ka peawad nad liumäele aitama wett soo lõppest üles kanda, sest igakord ei saa ilma wee walamata liugu lasta. Selle orjuse peawad paraku enamiste tüdrukud ära tegema, muidu ei wõeta neid kelgu pääle. Jälle teised ajawad all konnasilma libeda jää pääl huiisudega, mida nad ise pleki tükist ja puu pakust teinud. Paraku peawad aga huiisud ja kalgud nii mõnda kurja kannatama. Kui sukka kinga tallad läbi leitakse ja huiisud kalgud kätte saadakse, siis rändawad nad lihtsalt tulesse, sest emad ei mõista siin paraku sugugi nalja. Ja kui koolis käsk ehk päätükk wälja ei tule, on jälle waene kelt ja huiis süüdlased. Mõnikord on liulaskjad mõne feltfilise wastu ülekõhtused olnud ja need on koolmeistrile ära kaebanud, et Kukulinna poisid „muudgu aga liugu lasewad.“ Sellestgi hädaohust lööwad kalgud ja huiisud ikka läbi ja on ikka jälle kae pärast, kui neid ka kümmeaond ära wõetakse.

Willu waatab afnast, aga ta on weel weikene selleks, et ise enesele telku muretseda. Ra kingab on tal katki mis hirmus, teise all wilne, teise all nahkne paif. Wilne jalg ei tule jää pääl nahksele järele, kas tee mis tahab. Üks on nagu kana, teine pardi poeg, üks tahab kuiwale maale, teine wette. Kui forrats teised teda kelgule wdawatad, on hää küll. Selle eest peab ta aga kelgu üles wdutama.

Aga Willu ei saagi palju wälja minna. Oma on haige. Woodis, juba mitu nädalat, see on, latwal. Willu peab aitama, seda teist andma. Küll mitte ikka, sest ema käib wägel ka ülewel, aga tal ei ole luba wälja minna. „Suren nägemata ära, waata siis!“

Mis ära surema on, seda ei tea Willu. Kes ära jureb, see ei tule enam tagasi, ütleb ema. Päewad ega nädalad ei tule ema ütelse järgi tagasi, siisgi on neid küllalt. Raotwad, kadutwad, aga ei kao ise kuhugi.

Kuuse perenaine käib nädalas mitu korda siin. Toob igakord kas sooja pätsi, tüki pekki, tangu, raswa jah, ükskord koguni tõi ta kaffi! Oma keelab küll ja keelab: ära too, mis te ennast nii palju kulutate; aga Willu ei saa igakord mitte aru, miks ema nõnda keelab. Kui ta teda midagi keelab, siis ütleb ta seda koguni teise häälega ja see tähendab siis just: ära too ehk tee. Nüüd aga keelab ta ka, aga see tõlab nagu: too, too, ikka, too!

Ühel päewal on ema juba ligi õhtuni ühte järgi

latval olnud. Widesiwikul tulewad Ruuse peremees ja perenaine kahekesti siia. See on ime asi, seda nad ei ole millalgi teinud. Tulewad laua juurde, waatawab haige pääle, üks teise otsa, Willu poole. Näe, mis nad nüüd waatawad, mõtleb Willu. — Perenaine toob poti täie sooja kapsa suppi lihaga, walab kausi ja annab haige ette. See ajab istuli, ta on täna õige rõõmsa näoga.

„Oh Jumal, perenaine, mis te ometige kannate kõit ära siia!“ ütleb ta, aga seekord tõeste ju tõeldes. „Millal jõuan seda kõiki ära tasuda?“

„Söö nüüd ikka, söö, mis sul siis tasuda ära ei ole. Kampsol on ju kududa.“

Ja jälle waatawad peremees ja perenaine üks teise otsa.

„Mul on eneselgi häbi, et ta weel walmis ei ole, kui Jumal terwit annab — aehh! — siis kudin ta tulewa nädal ära. Ma tunnen, — aehh! — juba weidi parem.“

Peremees ja perenaene pilgutawad filmi. Waatawad siis mõlemad nagu kaisu pääle Willu otsa.

Haige katsub suppi, mõtleb nagu süia, langeb aga aseme pääle tagasi:

„Ei tea miks süia ei taha, kas hakkab õige wana-dus tulema. Kas teie — ai jeh! — linad juba haritud? Hää supp küll, aga ei taha. Mis Miku teeb — ai jeh! Kui suure lihatusi sisse panud!“ Kas loeb juba wõi weerib weel? Näe riitsika raibe, tuhuh kargab. Doh! Säh, Willu, söö sina — see weike lihatusik saab sulle. Suure panen ära, Rutsika

Krõõt lubas pühapäew siia tulla, ka suutäis ette panna. Tulew aasta — ai jah! — katsun kudagi pörsa osta ja aeda panna, waene Willu — ooh, ooh! — lõpeb näost ära kui wari ju. Nii jah!”

Perenaine annab peremehele märku. Nüüd on paras aeg.

Peremees lõhatas, nuuskas nina, waatab ümber, kõhkleb.

„Kuule üleaedne — küla rahwas ütlewad Mablid ikka üleaedne, see on nõnda ilusam — kuule üleaedne sina anna Willu ära meile.”

„Meile kasulapses,” ütleb perenaine kes näeb, et peremees wäga aega mööda edasi jõuab.

„Nii jah! Jumal õnnistagu teid — oh, torgas! — hääb inimesed, aga kuda wõin ma ilma lapseta ihuüksi jääda. Saun on kahelegi ju nii kole.

„Aga sa sur —

„St! ütles perenaene peremehele wahetele ja ldi talle küünarnukaga külge. Õnneks oli peremehe ütlemine nõnda alles alt üles tulemas ja wägise, et haige seda tähele ei pannud.

„Sina tuleb ise ka meile,” ütles perenaine „Ega me praegu ka weel Willut ei tahagi. Sellega on aega.”

„Teil on ju enesel lapsed, ai jah!”

„Suutäis enam ehk wähem,” ütleb peremees.

„Annab Jumal omale, annab ka wõderale,” dien-dab perenaine.

„Ei tea, mis imet see täna on — ooh! — piis-

tab nagu noaga külle sisse. Mõtlesin ikka täna ju üles ajada — ei saa!”

Ja ta katsus tõusta, langes aga walusa wigamisega tagasi. Smelik, et ta seda ei märka, mis teda ootab, et ta ei märka, mida laps suuril hirmunud silmil ta otsa wahib ja suutäit suppi ei ole wõtnud, ei märka, et Kuuse omad isekeskis pilkusi wahetawad ja ootel on. Zuba ammu oli terane perenaine ära näinud, et Madli näost ära lõppes ja ta kõha ikka koledamaks läks, just nagu nende kadunud Jassil. Aga juba nädal päewi tagasi märkas ta, et Madli ühe jalaga ju haua kaldal seisib, sellespärast oliwad nad ka täna tulnud, et haige wiimseid tundisi kergitada, nimelt lapse pärast. Nad oleks ammu Willu ju enesele oma surnud Jassi asemele pojaks wõtnud, teadsiwad aga, et Madli selles järeleandmata on. Willu ärawõtmise korral wägise cleks Madli surm olnud.

Haige hoigas kangeste, jäi aga wiimaks magama. Paks külm higi kord tõusis teradena ta otsa ette, hingamine oli korratu.

Peremees, kes teopoisfi pidi wastu minema wõtma, läks kodu, perenaine aga jäi haige juurde waltwama. Ta silm langes lapse pääle.

„Willu, kas oled hää laps?”

Willu jäi waatama.

„Willu, tule mu sülle!”

Willu waatas weidi wõderastades, nagu küsiks, mis see tähendab, tegi aga mis sootwiti.

„Pane käed totku ja ütle: „Anna meile andeks meie

wõlad, kui meie andeks anname oma wõlgaslele." —
 Soo, hää laps! Kui sa suureks saad, siis pea meeles:
 See oli mu kasuema esimene õpetus. Ole mulle
 pojaks, Willu, ole hää laps, nagu kõik wäga lapset
 hääb on."

Mõlemad jäitwad selle järele wait. Üksi riitsika
 kriiskamist ja haige hingetõmbamist kuuldus.

Berenaine jäi mõttesse. Mõtles, missuguse kuue
 ta Willule annab, et kohe uue tegemist ei ole. Wanad
 on muidugi oma lastele kõik ju weikseks jäänud.
 See poolwillane toimne, mis nüüd aidas malgal
 seisab, mille teise käisse hiired ära sõitwad, on paras
 talle. Kas ta küll ju tulewa aasta karja läheb?
 Seakarja vähemalt wõib teda ikka küll ju saata.
 On ikka küll raske wõerast last toita wõtta. Kas
 ta wahest liig rutuline ei olnud, kui ta peremehele
 nõu andis, Willut kasupojaks wõtta? Wõerast last?
 Omal on juba tats tütki. Poislapsed, kas nendega
 kasina tegemist on? Kui soldatid! Noad kaotwad lauast
 wibupüüside tegemisega, ei ole afna klaasidel ega
 riietel pidu. Enne kui näed, juba aul sees, juba
 ära lõigatud. Suka kinga paeladgi lõikawad ära.
 Sääb kiskendab üks ju kaelapidi aia wahel, sääb kukub
 teine tiiki. Ja nüüd weel kolmas . . . Aga ta on
 waene laps — hääde, õnnetumate inimeste laps.
 Oh ei — kuis ma nii wali wõisin olla, — Seesuke,
 anna andeks! Waene laps, ma tahan katsuda su ema
 olla. Näe, kui kahwatud ta palekesed! Küll Jumal
 annab meile ja temale. Ja see on ka nii ilus tegu,
 waest last warju alla wõtta. Kõik küla rahwas

auustawad — noh, ees ta ikka ole ka auu wäärt!
Ja muidugi.

Kui perenaine filmad jälle üles ldi, nägi ta, et
haige filmad pärani lahti oliwad ja iseäralise läitega
tema pääl wiibiswad.

„Perenaine — aiej! — ja oled — ainuke
inimene, kes mind pääle lapse armastab — kes
— teab, et see laps — aeh! — Issand õnnistagu
find! —

Perenaine tõusis rnttu istmelt ja astus haige
aseme ligemale. Selle nägu oli sisse langenud ja
läitis nii weidralt ja wderalt, filmad oliwad isewärki
naksed, nõrkend lõõtsutamine ei lastnud teda rääkida,
ega istuli olla. Perenaine toetas teda.

„Doh, ooh! — Ma tunnen — et mu tund —
on tulnud — Sina tead — et Willu — mitte —
mu laps — waid — tütre laps — on — ära
üttele — talle feda — enne kui ta — suureks jaanud
— siis — anna — meile andeks meie — wõlad
— ku — kui — oma — wõlglastele — —“
Ta oli surunud.

* * *

Ruda wald oma kuluga surnuid matab? Mis matab?
Rohumees annab käsu, mõisa lauad, kolmas, keegi küla-
mees, kes selle eest küüdi korra saab, toob nad ära, neljas
teeb kirstu ja saab teopäewa, wiies annab hobuse ja saani,
kellega puusärk surnuaeda wiiakse. Enne kui ta kirstu
pannakse, pesewad külanaised keha leige weega ja
wihaga üle, tõmbawad puhta särgi selga, sukad jalga

kui on, kirju wöö wööle ja uus sitfirätt pähe. Kirstu panekuks kutsutakse koolmeister, kui surija rikkam oli, oli ta waene, wdib seba aga üks peremeest külas teha, kes „kirja tunneb“ ja kes selle pärast sell korral kõikide filmas auus mees on. Koolmeistri järgmine kohe. Walla furnu juures ei wdi iseenesest mõista, koolmeistrift kõnetgi olla, hää, kui juba üks peremees tuleb. Kirstu pannakse furnule wiht pää alla, nõel ja niit ka ligi, et tal sääl ilmas wõimalik oleks riideid kohendada, kui ta — ärkab. Madlile tegi seda Kuuse perenaine. Ta oli sääl, kui puusärki wälja wiidi ja hoidis Willut süles. Pääle tema ei olnud siin muud kui Kukulinna naised lastega, mitte kõik, mõned waatasiwad oma sauna uste ees, teised suure mängukivi otsas. Kui furnu sauna eest minema läks, lauldi „Nüüd furnu teha matame,“ aga ainult nii kugele kui liiwiku rinnalt alla. Säält saadik jäi laulmine maha, saatjad tuliwad tagasi.

Kuda walla furnuid maetakse?

Niisama nagu teisi. Kellamees lööb kella, õpetaja loeb just neetsamad sõnad, enamiste on see aga kõster, kes walla furnud hauda paneb — hana kaewajad ootawad niisamuti juures, labidad käes... Issa poja ja Püha waimu nimel, aamen!“ Kuulajateks on kalmud, ristid, puud, kõster ise ja hana-kaewajad ning furnu tooja hobuse mees.

Mis walla furnust räägitakse?

Kesse räägib? Kuule nüüd. Mis temast rääkida on. Kellele teda tarwis oli? Kellele teda waja jäi? Siiski — kui lapsed õhtul magama ei jae, kui nad

sõõma ei tule, kui nad sõna kuulmata on, võlbakse:
 „Dota, sa, oota! Kui sa wait ei jää, tuleb Kuku-
 linna wanana ja wiib su ära kirikaeda!“

Seda walla furnust räägitakse.

V.

Kui pajupill ja pasun sääl
 On hütüemas poisi suus.

R. A. Hermann.

Pulmad, pulmad! See on pulmamäng, mis loo-
 duses kõlab, need on mõrjsja ehted, mida loodus nüüd
 kannab! Kuda sinendatwad metsjad ümberkaudu, nagu
 sulaks nad sinise taewa lautusega kokku! Kuda kaja-
 wad kaasikud karjalaste laulust, kuda läigitwad luhad
 lilledest, kuda sinendab Peipsi nagu mõõtmata peegel!
 Kuda firistatwad linnud, kuda kepsutatwad tallekesed,
 kuda wulisewad selged karged hallika sooned! Kui
 karastaw on ta karjasele, kes teda tohust torbikuga
 suu juurde paneb, koer kõrwal, kaelkott kaelas; eemal
 loomakari, lehmad, lambad, mullikad: ühed sõõmas,
 teised pikali maas, kolmandad tulewad oja äärde ja
 rüüpatwad himukalt . . . Loomu rind tilgub rikastest
 annetest inimestele, jagab täiel käel oma andeid, ei
 küsi, kes neid wastu wõtab. Inimene üksi tuleb ja
 teeb wahet oma ja oma wahel. Siin hällib rutki
 wäli nagu ilmatune waip tuule käes, nagu puri,
 sääl finetab tõu wili lopsakas kasvamise koos; igal
 pool kasvamine, lubamine, lootus; igal pool, kuhu

inimese käsi piirisi pole pannud ega oma wõimu sirutanud, lust, lõbu, sirin ja laul — kuldne, kuldne waba põli . . .

„Päits kus sa lähed, näh!“

Karjane hallikal ruttab päitspää härjale wastu, kellel mõte on heinamaale minna. „Krantš wõta!“ Loom jookseb karja juurde tagasi, nähes, et tal siin woli ei ole. Karjane istub kase alla, wõtab kotist kanika leiba ja silgu karbi ja hakkab sööma. Koer istub ta jalgele ja wahib . . . loodab . . .

Karjane on umbes 15 aastane tubli poiss, aga weibdra, isewärki näoga. Alguses näitab see nagu wana, inetu, hale; aga pikemalt waadates kaob see inetus ära, ja mingi arusaamata on neis elawais filmis, otsaes, mis selle näo koguni isewärki armsaks teeb. Tuleb tundmus, nagu oleks ta nagu ruutem kašwanud ja mehevalmim kui muu keha.

See on Willu, Ruuse talu karjapoiss. Kasutwanemad on poisi eest hoolt kannud, nagu näha. Tugewad kondid awaldatawad terwist, tūse keha jõudu. Ema surm ei ole teda wistist palju kurwastada jõudnud. Siis, kui ta ju aru sai, mis surm on, ei olnud ka kurbdus ema mälestuse järele nii suur enam. Ta on rahuline poiss . . .

Ja Peipsi? Oh, seda on ta ju nüüd küllalt näinud, mitu korda. Imelik — kui ta sinna tagametsa lähed, kus Peipsi on, ei — ole sääl midagi igatsuse wäärilist! Kui ta aga kaugel üht purju näeb, mõtleb ta igatsewalt: Kui sinna teisele poole Peipsit

saaks — mis sääl on? Peipsis eneses ei ole muud kui wesi . . .

Ei olnud — tõeste? Järwes eneses küll mitte, aga see pilk, mis ta Rõrgepalu Kuusemäelt nägi, sel korral kui hunt ta ola hammustas? . . . See ei olnudgi ka wist järw, mis teda seekord liigutas, waid midagi muud . . . Seesama, mis korrati ta meele nii imelikult teeb, kui ta metsa all istub, üksi . . . Ehk kui ta ümber mets nii waike, nii mõttes on, nagu tahaks ta temale midagi ütelda . . . Ehk sügise, kui waike ilmaga lehed pikamisi maha tulewad . . . tasa . . . keerletes . . . Mis see ometi on, mis siis ta meelt nii imelikult teeb? Ehk kui kured kõrgelt suures pitas reas üle pää lendawad ja soojale maale lähewad ja nagu Sumalaga jätmiseks üksikuid hüüdeid alla saawatwad.

Soojale maale? Ah ja, see ta imelik tundmus tuleb küll sellest, et ta kord mõisa waimu tüdrukutelt üht laulu kuulis, mis kurede minekust kõneleb. Waimud kolksiwad linu ja laulsiwad:

„Teele, teele, kurekesed.

Üle metsa, maa!

Üle suurte linnade,

Üle mere ka

Ikka ikka lõuna poole,

Rus Egipti maa.“

Rust tüdrukud need sõnad saanud, kes seda teab. Aga kui ta ükfinda mättal istub, kui kõle sügise tuul ta pääle puhub, kui pilwed kõrgel, üks tõmp

teise järele lendawad, siis on temal rinnas nii ime-
lik arusaamata igatsus, ikka nagu heliseb ta kõrwu:
„Ikka, ikka lõuna poole!“

siis nagu tahaks ta ka sinna poole, nagu tahaks ta
ka enesele tiitwi, et siit ära lennata, kaugele, kau-
gele . . . Mis tõhib aga maailmas kõik ära olla?
Need imelikud maad, millest Piibel räägib, need
inimesed, kuningad ja nende wäed, sõjad ja kan-
ged mehed? Üksford pühapäewa õhtul, kui küla-
mehed Kuuse peresse tuliwad, kõneles Tõhu Andres,
kuda Prantsus Moskus käinud. Kui Riia all sõdi-
tud, siis müdisenud maa ja põrisenud akna ruudud.
Hm — hirmus! — liwidega purustatud teineteist
kui piigid katki läinud! Oleks tema säääl olnud, küll
ta siis Prantsusele olcks näidanud! Kas Prantsuse
inimesed ka niisamasugused on kui meie? Kas nad
siis tõeste inimese liha sööwad? Kus pool küljes peaks
küll nende maa olema, kas säääl pool Peipsit, säääl
pool Rukulinna wõi Rõrgepalu? Wõi säääl, kus ilma
ots on? Kus päew mäe sisse looja läheb? Büssi-
Mabis, kes kakskümmendwüis aastat kroonu pääl
olnud, ütleb, et ilma ots säääl on. Üksford, kui
nad laetwaga mere pääl sõitnud, saanud nad ilma
otsa juurde ja pidanud üle ääre alla kukkuma, saa-
nud aga weel aegsaste laetwa tagasi keerda. Mis-
sugune on meri? Wist palju suurem kui Peipsi.
Mistsugune on laetw? Kus on need suured uhked lin-
nad, millest nii palju lugusi kõneldatakse? Ah, kui neid
wõimalik oleks nähe!

„Üle suurte linnade,
üle mere ka.“

Imelik, kuida need sõnad nüüd ikka ta meelest ei lähe? Nagu kisub, tõstab, teeb nagu haiget, on aga fiiski jälle nii häa... Piltwed, piltwed! Lenda-wad edasi, aga on nüüd palju tuttavamad, armsamad. Näe, see tükk, sääl, on just ratsamehe nagu... Kuida ta kihutab ees nagu kindral, teiseb kõik taga järele nagu sõjavägi... Näe, nüüd lööwad kofku, nüüd on nagu suur kohaw puu... Nüüd kaowad nad Kõrgepalu Kuusemäe taga ära...

„Ikka ikka lõuna poole,
Rus Egipti maa!“

Mi! Süda walutab! Ja Willu jäeb mätte-le istuma, mõtleb ja mõtleb... Korraga kargab ta maast üles ja:

„Halih halih, haliluu, haliluu!“ kõlab hele karja-lapse trall ta huultelt, nii hele, nii rõõmus, et see metsast künnekorbselt wastu kajab: Haliluu!...

„Selle süda on dige rõõmu täis,“ ütleb pere-naine kodus aida ukse pääl wdib lüies ja peremees, kes teise ukse pääl pastilaid teeb, sõnab:

„Las saab tiopoisiks, küll siis rõõm kaob; küll need sääl rõõmu wälja wõtawad!“

„On üks imelik pois kõige oma elamise ja ole-misega,“ sõnab perenaine jälle, „ei ole sugugi nõnda kui teised lapsed. Mlati nii tõsine nagu wana Muri Madis, kui siis aga lord rõõmsaks saab, siis on nagu maru tuul. Niisugust looma ei ole weel mina näinud — kōti näh, wdī koore kallale! — temast wdiks tubligi mees saada.“

„Miks ei wdī.“

Perenaisel aga kipitab nimelt midagi südame pääl ja praegu on paras aeg.

„Peeter, ma mõtlen, kui sa — kord filmad kinni paned, oled ju wana.“

„Särk on ihu ligi, surm weel ligemal. Wdi kes kellegi päewi on lugenud,“ wastab peremees ja koputab pastla õmblust.

„Ja Miku on mõisas — näe ikka kassi rojo! — toapoiss.“

„Andku Jumal talle terwit!“

„Ja talu, meie talu?“

„On mõisa oma.“

„Sa nüüd ikka ei saa aru, wdi ei taħa aru saada. Ma mõtlen, et kui sina ära sured ja Miku on mõisas toapoiss, siis ei ole Ruuse talul peremeest.“

„Seda teab igouks ilma mõtlematagi,“ ütleb peremees, kes täna aru ei saa, mis perenaine tahab.

„Siis oleks paras, kui sa talu Willule annaksid ja teda mõisas peremehe kirja laseksid panna. Sellega on ju aega, Willu ei ole weel mees, aga ega see wigaga ei tee, kui me aegsaste selle pääle mõtleme. Willu on tubli poiss, temast wdiksid sa tubli mehe teħa, mis sest, et ta waene laps on.“

„See on ju minu ammuaegne mõte,“ wastab peremees, „mina arwasin aga, et sina wahest seda ei taħa, et oma laps kõrwale jääb.“

„Saks tuleb nüüd enam talupojaks, kuule nüüd! Mis Mikul mõisas wigaga on. Nõbbid ees ja taga, kárin taga, kui astub. Parema mõisa kubja leppi

kanda, kui et härra wahest kõrwa näpistab? Noor härra ei ole sugugi ka kuri inimene."

"Soo-oh!"

Mõlemad waitiwad. Beremees riputab pastlad, mis homseks waimu tüdrukule peawad saama, paelu- pidi naela otsa ja tahab minna, kui korraga näeb, et wärawast keegi tuleb. "Näe, ikka näe, Rai, mõisa wahimees tuleb, ei tea mis see peaks käima?"

Berenaine paneb ehmatades wõdi kausi käest, pea- aegu pidi see katki minema. Wõeras ei tohi koort näha, siis ei lähe ta kottu, teisels ehmatab teda wahimehe sõna.

Tuleja paneb praegu wärawa haaki kinni ja sei- sab seljaga nende poole. On üks karme kõbus mehikene, pakis willane kamsul selgas, paigatud püksid ja wiisid jalgrättidega jalas. Pää on sügawaste kü- bara sees ja näib pea paljas, üksi kükla pääl on weidi walgeid udemeid näha. Sellepärast küll kübar nii alla on langenud, sest enne on ta muidugi pa- ras olnud. Müüd kecrab ta ümber ja tuleb karme lühikeste sammudega toa poole. Alles poole tee pääl märkab, et pere rahwas aida ees on ja pöörab sinna. Hehe, hehe, mis palaw! Ta wccatab suure kübara firmi alt üles, kus juures ta aga pää selga peab ajama. Tubaka ja tulendud on ühe, püssnuga tu- pega teise poole pääl. Hehe, hehe, on aga täna kuum küll! Kohe pää sai ligedaks, kõneleb ta, nagu näha, küll iseenesele, aga nõnda kõwaste et seda ka teised wõiwad kuulda. Müüd on ta aida trepi ees. Ta wõtab kübara pääst ja pühib käiksega filmi.

„Tere, tere Kuuse peremees.“

„Tere, tere Salu onu. Noh, mis kuulub, kuda käsi käib?“ sõnab peremees, kuna wõeras trepi ääre pääle maha istub.

„Ikka käiksest läbi!“

„Kas poeg ju naist hakkab wõtma?“ küsib perenaine, sõrm suu ääres.

„Hehe, hehe, ei wõta teine ikka weel naist ei kedagi, wastab Salu onu piipu suhu seades. „Wai ep ole weel aega naist wõtta ja olla. Wai tüdrukud eest ära jooksewad?“

„Kuda siis! Wai ikka aega ei ole et.“

„Kas naine lapsed terwed?“ küsib perenaine.

„Terwed seekord, Jumalale tänu. No kuda siis teie oma pool elate?“

„Ole terve küsimast! Ikka taja pisikese.“

Salu onu paneb piibu kõrwale ja waatab ümber.

„Ole hüwa inimene ja anna mulle kapaga kalja — puuh! on aga see üks palawus!“

Perenaine astub aita ja tuleb walge puhta kibuga wõdera juurde.

„Peti piima tõin, kali on praegu ju wana.“

„Aitüma! aitüma! küll oli suur jänu — ääh!“

Salu onu annab kibu tagasi, wõtab taela tüki küllest raasukese, seab tulekivi pääle ja hakkab piibu pääle tuld lööma.

„Sul ikka asja ka oli?“ küsib peremees, kes selili aia najale tuetab ja rohkem mõtleb kui muidu.

„Wai sinusugune mees ilma aegu käib.“

„Oli ikka ka natukese. Hehe — hehe!“

„Oli wist tähtis asi?“ küsib peremees ja nüüd lipub ka ju temale lõha pääle.

„Si tea mis siis tähtjas õige. Hehe! Kas teie otrad tänawu hästi üles tuliwad ka? Hehe!“

Peremees aga mõtleb muu, kui obrade pääle.

„Ega ometi mõni halb asi ole?“

„Opmann kästis sind homme oma karjapoisiga mõisa tulla,“ wastab Salu onu wiimaks.

„Issa ristike, karjapoisiga!“ hüiab perenaine. Jumalukene, meie ei ole ju kedagi teinud, peremees, Seesuke, mis nad ometi peaks tahtma, Salu onu?“

„Mine wõta kinni! kuulsin, opmann ütles kirjutojale: „küll me ta jänesse liha himu ära ajame,“ kes teab, mis neil jälle seal on, ehk mis metsawahid kaetawad.“

Rahulise pererahwa pääle on korraga hirm ja argdus langenud. Wahimees tunneb, et tal enam siin hää ei ole olla ja jätab Jumalaga.

„Ära muretse, Peeter, ära muretse! Sina oled üks neist wähestest peremeestest, kes ilma kubja ja kasaka hoopideta on jäänud, ega nad ka nüidgi su hõlma hakka. Karjapoisi — tema asi näib see diete olewat — kriimustawad nad küll wist ära. Ära fina muretse perenaine kedagi.“

Weel rutemate trippsamudega kui tulnud, läheb Salu onu minema. Onu on hää käbe mehikene, kellel mõisa ligi weite maa nurgake harida on, mille eest ta mitte tioorjust ei orja. Glaw ja terane, on opmann teda mõisa wahimehiks pannud, kellele eest mitmesugused lohused on täita: Mõisa kä-

sud laiali kanda, mõisa wäljasi waadata, et talupo-
 gade loomad ega hobused wilja ei tule, mõisale luudi
 teha, rehëpapile abiks olla, perekööki puid ja proua
 alamale köögitudrukule süsa muretšeda, weški järwest
 kokale wärsteid kalu püüda, ja selle järele waadata,
 et koerapoiss hurte igapäew korra wälja tõndima
 wiib. Üksi Salu onu wdib nii suurte ametitega
 korda saada, muudgu Salu onu on jälle täieste
 Salu onu. Eht küll mees igapäew higi otsast pühib,
 on onul tundmus, nagu wdiks jaksad kord aru saada,
 kui lerge põli temal on ja seda ta käest ära wditta.
 Onu arwab, et ta opmanni õige tüsšab, kes talle
 selle samakese eest maa ilma tio päewadeta andis.
 Küll on põli! Ah, aga need jalad nii kanged! Ei
 tea kust see ometi tuleb? Hommikul ei saa latwalt
 kudagi maha! Eks ole, wana inimene juba, kondid
 kanged! Meiesuguse asja nüüd! Peksja saab küll mõni
 kord üsna Jumala nuudu, mõtleb onu, aga mis see
 mõni ime on. Miks ei peksja, kui on teda peksja!
 Herra peksab opmanni, opmann aidameest, aidamees
 kubjast, kubjas tiomeest, tiomees tiopoissi, tiopoiss
 karjast, karjane koera — mikš ei peksja, kui waja
 peksja? . . . Nõnda mõtles Salu on, kui ta wälja
 wähe teed mööda mõisa poole tagasi tripib.

„Beeter — —

„Beeter, tule siia!

See on Ruuse perenaine, kes senimaani aida ukse
 pääl seisšis, käed ristis, aga kellel üks mõte tuli,
 mis teda ruttu aita sundis astuma ja nüüd ühe
 wd'i anuma ees seisab.

Peeter, nagu tume, suu ümber trotsiv joon,
astub aita, kuhu kutsutakse.

„Näe!“

„Wdi anum!“

Perenaine ütleb, ehk küll kedagi nende juures
ega koduski ei ole, Peetrile kõrwa sisse:

„See wii opmannile!“

Peeter saab aru . . .

„Hali, hali, hali luu, hali luu!“ kõlab metsast . . .

VI.

Mis wara waikest minu pöues tuikest,
kui nooreks meheks olin sirgunud?“

Lenau.

Pikad ridaspuude read. Kohawad wahtrad kahel
pool laia dige tee ääres. Kõrwal maa kuum Juuni
kuu päikese kõrwetusest, mis sinisest taetwast otse pähe
paistab, wilu ja armas puude all. Slu puiestitud.
Purtskaew oma sätendawa weega. Lõss ehk lõssi
moodi uue aja ehitus oma tornikestega, lipukestega,
akante ridadega, pallonitega. See on mõis. Slus
Murumäe mõis.

Lõssi eest, ilumetsa seest, seal, kus kerge walgest
riidest tell, laenetawad imelikud hääled. Nagu kiti
wee laentes rõngaid sünnitab, nõnda paisuwad nad,
ringiwad üks teisest läbi, wõtawad üks teise kaelast
kinni, tantsiwad, hõiskawad õhu laentel wirwendades
just nagu päike hõbetatud torni katuksel sätendab —

fiin paisub ta ühels ainsats magusats häälte mereks — nii pehmeks, nii mahedaks, säääl külwab ta nagu sätendawaid hõbeda teri fergelt tipates laiali . . . Rargab siis kui maru tuul tamme metsa . . . mühin, raksumine, põgenemine, hirm, waihus . . . säält, säält ärkab tasane arg häääl . . . magus . . . kosutaw, hõistaw, nagu oleks pimedad wõimud wõidetud, lepitatud, nagu pühitseks ta suurt üleüldist wõitu . . .

Waene pois, kes sa tütt maad eemal opmanni toa juures seisad — kuulad, lahwatanud nagu furnu näost, filmad hiisgel nagu tahaks pää seest wälja tulla, rind rappumas, nagu tahaks hing säält wälja tulla ja iluhelide meres ujuma minna; waene pois, ära eksi, sa ei ole mitte taewas! Sa oled fiin toa nurga juures, et tuas sinu pääle kohut mõistetakse selle jänesse pärast, mis sa paeltega püüdsid, et aega wiita, teadmata, misugune karistus sind ootab! Sina ei ole mitte taewas, sina oled mõisas, oled Willu. See ei ole mitte inglite laul, mis sa kuulad, see on Bethoveni sonate, mis mõisapreili klawerilt tuleb; need walged kerged kujub ei ole mitte muru-eide tütreid, waid tantsijad neiud, kes nooreherra sündimisepäewapidule naabri mõisadest on tulnud. Tead sa, mis üks sündimisepäew, mis üks kõrgeste haritud õrn neiud, mis üks Bethoven on? Waene pois, kust wõid sa seda teada! Kes ütles sulle nendest karjawainul, kus sa oma metsa kohinaga kõnelesid, kurgedele laulsid, Peipsi kohinaga ühlaeid, — kes ütles sulle Kukulinna sauna lawal õlgedel, kui sa palawalt õhlaeid: Oh kui see mets, kui niid see

mets warjul ei oleks?! Kes ütles sulle karjamaal
 niisugustest asjadest, kui sa maailma linnade, sõjade,
 kuningate, merede, laewade pääle mõtlefid, — kes
 ütles sulle seda? Kes tõi sulle sõna, et üks muusika
 würst kord maailmas elas, kes tõi need hääled, need
 kutsumised, mis sa metsa ja järwe kohinas, maru
 müriinas ja Warduse tiljatuses kuulsid, üheks ainsaks
 muusika tüüks koftu walas, taewaga hõiskas, pör-
 guga mässas? Kelle wägewad hääled nagu wastu-
 pidamata laened su hinge pääle langewad, kui sa
 teda kuuled, kus ainult hing hingega kõneleb, meistri
 enese suremata hing! Sää! selgub nüüd, mis sa
 igatsed, mis sa püiad, tahad, mis sa kord Palupere
 Ruusmäe otsas arwasid nägewat, mis sa ka nüüd
 jälle näed, aga mida weel paksem mets kui enne
 warjab — weel paksem mets! Kukulinna laps ja
 Bethoven — oh kui sa ise selle pääle mõtelda oska-
 sid? Su linawalgets kahwatanud pale ütleb seda, et
 sa selle pääle mõtelda oskad, su rahutu film, et sa
 seda metsa näed, mis seda wahet warjab — ära
 katse iial teda oma nõbra jõuga laastama haata!
 On enne sind andeid hilpude alla magama jäänud,
 on jäänud, jäeb igapäew ja saab ikka weel jääma,
 nii kaua kui maailm seisab. See hiiglane, elutõde,
 on igaweste ära wõitmata, igaweste peab ta hommiku
 tähtedega sõda, igaweste kestab ilma wõid-
 duta sõda tõe Kalewi ja luule Inglise-
 hel, igaweste jääwad tähed meist kaugele ja sel
 surelikul, kes nende pääle saaks, lähets neist isu ära.
 Sa õigused, rikkus? Püia neid saada, aga ära wihta

neid, kellel nad on. Sina teeksid sedasama nende asemel, mis nemad on teinud. Nad on inimesed nendesamade tundmustega, mis sina ja ka hääb inimesed, ehk nad küll sinust aru ei wõi saada, sest et nad oma aja wangis on. Nad on endid sinust paremaks hakkunud pidama, seda nad ei näe, et sinu südames seesama liigub, mis nende südames, sest wari on ka nende silma ees, mis nende pilku warjab. Sinu filmi warjab waesus, nende oma rikkus — ühesuguse warjumetsa tagused olete mõlemad, ollakse mõlemil pool.

Rõik mitte!

Dpmanni toas peetakse kohut. Dpmann kirjutajaks ja ühtlasi pääkohtumehiks. Kohtumehed ja pääkohtumees on küll. Ka — nende hallid kuued on igatahes jääd ja neid ennast leitakse ka jäält seest kui terawamine waatama hakatakse. Dpmann aga on otsuse tegija, ülekuulaja ja maksma paneja. Kuulatakse, kuulatakse. Asi on selgem kui selge. Kuuse talu karjapoiss on paelad maha pannud, metsawaht ise on seda näinud, aga nad sinna jätnud, et süüdlast süüteo päält kätte saada. Ja teisel päewal leiab metsawaht jänesse paeltest, jäeb aga põesa taha waatama, kuni Willu jänest tuleb ära wõtma. Ja ta tuleb. Ja Aru peremees, kes puukoormat kodu wiib, näeb ka, et see nii on. Küsitakse Aruperemehe käest. Tõsi! Peremees ei tahaks küll tunnistada, seda tunnistab ta kohmetu nägu, aga — ei, kuida tohib ta mõisa wastu olla? Otsus on teada, kuida ta tuleb.

Weel ikka seisab poiss wäljas, weel ikka joob ta

hing himukalt neid hääli, mis ülevalt lustmetša aiamaajakesest tulevad.

„Poiss, mis sinu waatab!“

See on sügaw mehe hää. Willu pöörab ümber. Tema ees seisab kõrge sirge noormees, mantel üle olade, ole kübar musta lindiga pääs ja raamat käes. Tungiwalt waatab ta must põletw film, lüuga katab ilus must habe, nagu on nii selge, usaldaw, et Willu kohkumine warsti kaob.

„Kes sinu oley?“ küsib jälle noormees, kes juba kōit selle aja ühe sireli pōesa warjul talu poisi tähele pani, kuda see liikumata nagu kiwikuju muusika hääli kuulas, kuda ta kahtatas ja kuda ta filmad sõrafitwad. See on Murumäe mõisa noorhärra, kes Tartu suurekooli päält eile kodu on tulnud.

Sel filmapilgul wiib üks mees witsu kohtutuppa, mida ta kaetw künast wälja wõtaw ja laks meest, teine neist kasaka abi, tulewad Willut tooma.

Poisi filmad hiilgawad imelikult . . .

„Mis see poiss tegema?“ küsib noormees meestelt.

Meheid wõtawad mütsid pääst ära ja kasaka abi, kes ju peeneid kōmbeid mõistab, ütleb: „Kuda härrad käsiwad! See poiss on jänesse püüdnud ja kohus mõistis talle kolmkümmend.“

Nooremehe film waatab küsides ümber, kohtutoa, meeste, witste, poisi pääle ja astub kohtu tuppa.

Kohtumehed tõusewad püsti ja kummardawad auupakklikult, opmann kõige rõhlem.

„Kuda, kas see poiss olema süüdlane?“

„Jah, auus härra,“ wastab opmann, ta on mõisa

jänesseid püüdma hakkanud. Walu niisugustele talu-
poja —“

„Mina küsin kohtumehelt!“

„Jah, auus härra, opmanni isand räägivad di-
gust,“ wastab pääkohtumees ütlemata waga näoga.
Temal on see and, et ta nägu waga wagaks läheb,
kui ta suuremate inimestega kõneleb.

„Talle on tarwis nii anda, et elu aeg mäletab,“
ütleb opmann, kes noore härrale iseäranis hääb meelt
tägab teha, sest wana härra sõdis tunni aja eest
ära Saksamaale ja mõisa ülem walitsus jäi poja
hoolets.

„Waja on talle nii anda, et tal jänesse liha
himu —“

„Wait!“

Opmann ehmatas, imestas, aga kohtumeeeste ees
ei taha ta ka lasta mitte oma auu kaduda.

„Armuline härra — eksiwad — wana härra
lastis niisuguseid mehifelt parkida, kui ta nad kätte
sai. Ükskord pani ta —“

„Wait!“

„See pois on kang —“

„Wait, inimene, ükskord jääma. See olep minu
papa jänes. Kui minu tahab, et peab jääma peks,
siis ei peksa peks. Olep minu jänes, siis olep minu asi.“

Opmann, aga weel enam kohtumehed, ei teadnud
oma kõrwu uskuda. See oli fakt, härra enese poeg,
kes nõnda rääkis; talumceste südames algas parema
aja lootus, opmann aga mõtles: „No, no, kolla-

noff, lase saad koolipingilt enne ära, oled weel belam kui wana hõrra ongi."

Wäljas jäi noor üliõpilane poisi ette seisma. Midagi näitas ta meeles liikumat, mis nüüd niisama ta hinge ülendas, nagu see, kui professor waimustatud sõnal maailma rahwaste saatusest kõneldes noorte kuuljate südameid kaasa kiskus ja wana Rooma ja Greeka aja kui elawaks, praegujeks tegi. Kõigile läks see südamesse, wähebele jäi ka sinna.

"Poiss, kas sinu ostama lugeda?"

"Jaa."

"Ostama ka kirjutama?"

"Jaa."

"Smelik poiss olema. Keegi siin maal ei ostama, koolmeistrid isegi weel ei ostama. Rust õppima? Jänesse pärast enam ei kartma."

Kartusest ei olnud see poiss senini weel midagi tunnud. Mis sääl pöues oli, see oli walu.

"Mõisa toapoisi käest."

"Toapoisiga tuttaw olema?"

"Minu kasuweli."

"Rust ostama toapoiss!"

"Mõisa noorhõrra õpetanud, ütleb ta. Noor hõrra pidanud üksford Mustlaste käest naha pääle saama. Sellest hädast päästis teda minu kasuweli, kes aga ise Mustlaste parkida jäi ning ka noore hõrra pilt, mis ta Mustlastest tahtis teha, läks kaotisi. Selle tänuks õpetanud noore hõrra talle kirjutuse selgeks ja ka mõne sõna Saksa keelt."

„Soo, soo! See noorhärta wõtma siis wist üks hää härta olema?“

„Mina ei tea. Ma ei ole kuulnud, et keegi härta hää oleks olnud.“

„Aga kui üks noorhärta, nagu see, tellest me kõneleme, toapoisi lugema õpetab; kas see ei olema hääduš?“

„Kui tal selle eest terve nahk, toapoisi oma aga katkine, siis on see tasumine.“

„Õm — terane pois! Mis nimi olema?“

„Willem.“

Ikka rohkem meeldis noorele mehele julge terane talupoja pois. Ta waatas mõttes raamatu pääle, mis käes.

„Säh, wõtma see raamat ja lugema. See olema maakeele kirjutatud. Maamees ka kirjutada õstama, maamees ei olema rumal. Ja siin see teine raamat kirjutama faks, aga maamehi armastama. Ütlema isale, et mõisa tulema, minu tahtma temaga rääkima.“

Õdi mantlit õladel toomale ja läks.

Imestades waatasiwad kohtumehed ja opmann kohtu toa ukse ees, kuida noorherra tükk aega talupoisiga nagu omasugusega kõneles. Pääkohtumehe waga nagu paistis nii rumal ja imestatu, opmanni oma häbi pärast nagu kupaatatu gurk, üksi kasat oli päris rõõm ise, et tal täna waja ei olnud kisa kuulda, ega täkkida. Ta ei tea ifegi kuida, aga tal on ikka nagu hale, kui ta inimese ihu pääle peab lööma. Wistaks selle ameti hoopis käest, aga naine ja lapsed tahawad toita, ei saa kudagi! Kiriku

juures hoidwad kõik temast nagu eemale ja see on siis niisamasugune halwa tundmuse ärataja, nagu see, kui ta ju kätt tõstab, et lüüa. Jaa, mõnikord laseks ta parem ennast lüüa, kui ta selle eest teiste löömifest lahti pääseks. See oleks kergem kannatada. Ükskord rääkis ta seda õpetajale, aga see arvas, et karistus tuleb Jumalast ja karistaja on Jumala käsu täitja. Aga see ikka nagu ei tahtnud aidata, ega ole ta oma ametiga mitte täieste rahul.

Willu kõnnib puiesteed mööda mõisast välja, päämelisi mõtteid täis. Sulatawad muusika hääled on weel ikka ta kõrwades, kerged walged, elatwad muru- eide tütreid ta filmade ees. Mis see oli? Unenägu? Ei. Tal on praegu kats raamatut käes, Masingi „Näddala leht“ koidetult ja graaf Manteuffeli „Wal- mid.“ Ja imelik see tundmata herra oma pärimis- tega? Kes see oli? On see siis tõeste tõsi, et ta peksmataalt mõisast pääses? Kas see mitte unenägu, mitte ka taewas olek ei olnud, mis ta woli nõnda wangistas? Siis oli ometi midagi selle sarnast tõeste ilmsi olemas, millest Tähu Andres nii palju teadis jutustada: Mets halliatest, muru neidubest, näkkidest, kes kõik waeseid karja poisja kuninga loõsidesse juha- tawad ja nad kuninga wäimeesteks tegiwad? Oli see tõeste inimene, kes need ilusad hääled sünnitas? Tema meelest oli, nagu seisaks ta teistkorda Ruuse mäel ja näeks imelist sinawat wett. Ja nagu sei- saks teist korda põline laan selle wahel, mis ta üksi mäe otsast nägi ja selle wahel, mis täna kuulis ja nägi. Imelik, imelik...

Uga mis... On see jälle filma viirastus, mis ta jääl näeb? Ei säält tulewad tdeste kaks muru neidu eemalt puiesteed mööda temale wastu üks teise läe alt kinni hoibes! Kui ilusad on nende kujud särawa päikese walgel, kui kerge aste — nagu ei puutuks jalad maa külgegi! Lumi walged riided katawad nit ilusaste sirgeid kehaji, rinda, käsi, kaela... nagu luiged on nad, wdi inglid, wdi muru neiud — nõnda just on nad Tähu Andrese juttubest ja ndia looside loodest talle meelde jäänud. Ei, nad räägiwad üksteisega, naerawad nii hõbe selgelt kui talupoisi imestust näewad, need on elawad inimesed, need on wiist sündimise päewa külalised? kerged, laia äärtega ole kübarad liigutawad sinna tänna elawa jutu ajamisega, kerged lindikesed kübara külles liigutawad nõnda isewärki ilusaste, kui üks ehk teine jutu selka oma näki sarnast pääkest nikutab... ei sarnaseid nõidustujusi pole ta weel ilmasgi näinud.

Willu ei pane tähelegi, et ta otse kesi teerada seisma on jäänud ja wastutulejatel kitsas on mööda saada. Pisem nendest on liig kaugele kohawa wahtra alla tungitud. Enne kui ta teab ette waadata, on üks madalale kaalutw oks ta kübara pääst ära tõmmanud ja ilus juukse patš ise on oksa külles wangis.

„Hi!“ kiljatab ehmatanud muru neid, kes hirmul, kuna ta alles paari filmapilgu eest nii wallatumalt naeris.

Ruttu astus Willu neiu juurde ja katsub wangisatub juukse patši oksa sarika küllest lahti teha, mis aga sugugi nii kerge ei ole. Juuksed on pehmed ja

käherad kui siid, ja et oks nad lahti tõmmanud, hakkawad nad isukalt igale poole kinni. Wiimaks ometi kui ju ka teine seltsiline kohmetusest toibub ja appi tahab tulla, lähed tal korda neidu wabastada. Nüüd tõstab ta ka maast üle kübara ja annab teada ta omanikule kätte — seda kõik teeb ta täie rahuga, nagu lõikaks ta kortwi witsu.

Neiu waatab oma aitaja otsa — ta ümargune peene lapse näokene on imestaw ja tänulik ja uudishimulikult wiibiwad suured selged finised filmad tõlise, rahulise talupoisi näol.

„Hää pois, tänan — teid!“

Kui pehme ja tänulik on see hääl? Niisugust ei ole Willu weel enne kuulnud. See tuleb nagu kusti paremast ilmast kui see siin, kus ühe armsa jänesse pärast inimene kolmkümend wõib saada. Ja see tuleb selle neiu suust, kes nii wallatumalt naeris kui talupois tee pääl sambana seisis, selle sama neiu suust, kellel nii puhtad selged fini filmad on? Kuna nad tema otsa waatastiwad, nii — nii — pehmelt! Ta seisab ja — nii hääl on see — waatab weel korra nende filmadesse, kes, nagu ei oleks nad senise arwamisega rahul, weel kord talupoisi tõsist nägu tunistawad. Sewardi hääl on see kui nad waatastiwad ... — „Ma — ma — jään teele ette — minu süü!“ kogeldab Willu wabanduseks.

„Ei, pois, mis raamatud sul jääb on?“ küsib teine neiu, kui Willu raamatud maast ülesse wõtab, mida ta enne rutuga maha wisanud. Küsija seisab sammul kolm eemal, ilus, külm ja wali on ta küsimine.

„Ah raamatud?“ vastab Willu küsijat tunnistades.

„Eh! ja — käisid kuskil —? küsib teine veel teravamalt, ei saa aga oma küsimist lõpetada.

„Aga Abelseid —!“

See ehmatuse hüüd tuli weiksena neiu suust, kes näost punaseks on läinud ja nüüd noomitvalt oma kaaslase pääle waatab.

Willu seisab, — lahvatu, — trotsiw waade filmis. Esimest korda oma elus tunneb ta ühte pistet südames... Esimest korda mõtleb ta selle pääle, et ta on linnas üleskaswanud...

„Kui teie neid raamatuid omaks peate — wõtke nad!“ On kõik, mis ta ütelda wõib.

„Imelik pois!“ ütleb nüüd pikem neiu nagu weidi häbenedes, „ma tahtsin üksi teada, kes nad sulle andis. Talupoisid ei kõnni mitte raamatutega.“

„Nad andis mulle üks noor härra, kes mind — ta kohtumeeste käest päästis.“

„Sooh — üks noorherra? küsivad mõlemad neiid ühest suust. „Miskiugune see herra oli?“

„Miskiugune — kes ta oli, seda ma ei tea — mantel, ole kübar, mustad filmad ja — enam ma ei mäleta.“

„Minu wend Hugo!“ hüüdsiwad kaks imestawat häält ühe korraga. Kerge puna lendas üle nooremanõo.

„See on tema maitse järele, talulaste järele wahtida,“ naeris Abelseidiks nimetatud, „aga et ta neile koguni raamatuid kinkima hakkaks, seda nüüd ei oleks ma uskunud — mis imelisi asju nüüd aga

üliskoolis noortele meestele pähe panna! Wõid minna, pois. Pea, kust sa oled?

„Kufulinnaft.“

„Kufulinnaft. Ah joo, säält wallawaeste külast. Kes su isa on?“

„Kasu isa.“

„See on nüüd. Aga enne?“

Willu kahwatab.

„Ema?“

„Kasu ema.“

„Kes oli pärisema?“

Waihus.

„Ei, ei, selle poisi juust peab iga sõna nagu ostmata — ma arwan, ta on wist weel uhke kogu. Mine!“

Willu läheb, aga weiksema neiu tasane pill langeb nagu palgaks ta näole, mis ütleb, et ta oma feltfilise wiisiga mitte rahul ei ole.

Dkas torkab teda jälle . . .

„Abelheid,“ ütleb teine neiu, kui nad käsi käes jälle edasi kõnniwad, „sa tegid sellele poisile ilma aegu haiget.“

„Ei, ei — waata ometi õrna südant! Haiget. Kust wõisin mina teada, et need raamatud mu wen-
nast talle oliwad kingitud. Neid sulaste ja küla
lapsi jookseb siin igapäew tosinate kaupa ümber ja
kes wõib teada, kas mõni mitte midagi kustgi ära
ei warastada. Linnas tahtsiwad uulitsa poisid meid

lagedaks warastada, kui aia poolsed aknad lahti jäitvad."

"Need olivad uulitsa poisid. Meie mõisas ei ole veel ette tulnud, et midagi lapsed oleks warastanud."

"Ohoo, see kõlab ju kui kaitsekõne, mu Helenekene. Tröösti ennast. Mis haigetegemisesse puutub, siis ole mureta, talupoegadel ei ole sugugi nii õrnad kõrvad, et —"

"Abelheid!"

"Ei, ei — meie lähme wiimati tülisse koguini. Sellele talupoja poisile tuleb koguini Helene v. B. kaitsejaks. Üleüldse" — pehme naeratus wiibis Abelheidi näol ja õrnemalt rõhus ta oma seltsilise ümber kätt — oleks mul meelde pidanud tulema, et sinu ja Hugo maitse igas tükis ainult ühesugune tohib olla."

"Ei sugugi!" hüübis Helene, kes ise ometi üleni näost punaseks oli läinud. "Mis ma ütlesin, ütlesin ma enese parema aratundmuse järele. Sa tegid talle haiget, — oleksid sa aga tähele pannud kuida ta kahwatas, kui aru sai, mis sa mõtlesid ja kuida ta filmad —"

"Mis nagu näha, sulle pähe on hakkanud, "põlestivad" tahtsid sa küll ütelda. See kõlab ju wäga romanilik — ei ja, rüütel adranik tuleb ühel õõsel kui rüütel keskajast ja wiib oma ilusa Kuningunde kodu — Hugo waadaku, kuida mõrsja rõõwli kätte saab, — ha — ha! Sinu aastates mõeldakse muidugi nii, — eks, mu sõbrannakene!"

"Sinu mõnus pillkamine meelitab mind jälle ära,

Udelheid, aga dieti peal sin ma sulle kuri olema. Sa waatad üleüldse talurahwu päale kõrgelt, mitte kui nende päale, kes talupojad on, et nad seba peawad olema, waid kui ei wõiksgi nad muud olla kui talupojad.

„Trehwatud.“

„See on aga wale waate seisukoht, tõeste wale.“

„Näituseks?“

„Näituseks on igal ajal ja igal maal talurahwa seast suurte annetega mehi tõusnud ja ajalooesse elama jäänud.“

„Nagu ma seba ise ei teaks. Need oliwad aga teistfugused rahwad, Helenekene, selle rahwa seast siin, ei tõuse iial niisuguseid.“

„Soo, soo — kui naised politika asju arutawad, siis peab ilm küll paradiisiks saama, ehk — káru pääl prügi hunikusse aetama,“ näitas tugew tenori hää ja Hugo, kes wahtra alt pingi päält praegu üles tõusis, tuli waidlejatele neidudele naerdes wastu. Ta oli neidudele teele wastu tulnud ja siis pingi päale maha istunud, kuna tulejad teda aga waidluse pärast fugugi táhele ei olnud pannud.

„Teid tuleks tulewaseks maapäewaks Riiga saata ja saäl tahaksin ma oma árawõitmata õele ütelda, et ta selle rahwa seast mehi wõib tõusta, juba ongi tõusnud!“

„Kes aga juba nüüd sõjariistad käest maha paneb ja ennast alla annab,“ naeris Udelheid, „sest üks káhe wastu, oleks ometi liig julgus. Kui noore-

herra mõttetarklane ja preili kaastundmus von B. endid ühendavad, sääl oleks asjata katse wastu panna."

VII.

Läffin, tillufe, tiole,
Waba waimuke waole.

"Käi, Kiiüt!"

"Bunu, wagu!"

"Kstu!"

"Nöö, nöh!"

See on mõisa põllu pääl. Kõrwetawalt paistab Juuli päike, tuli palaw on muld. Tiomehed kün-
nawad kesa. Higi tilgub inimeste otsa eest, waht
hobuste ja härgade selga mööda maha. Kubjas kõn-
nib, lepp käes, ühe juurest teise juurde, kiidab, lai-
dab, kirub, ahwardab. Korra ilmub ka kirjutaja
ehk opmann ole kübaraga wälja seljal nähtawale,
waatab, kaob jälle. Südamed tufsuwad, kui ole
kübar eemalt walendab, hingawad fergemine kui
ta kaob.

Shk on raske kui sauna leil. Maa on kõwa kui
pae pank, ammu juba oodetakse igatsufega wihma.
Siin murdub ader, mida koke parandama hakatakse,
kuna kubjas kirub, sääl aga — waatab teomees,
kus pool kubjas kõnnib, et nii tasakeste lasta kui
wõimalik: aega orjal, aega härjal! See on aga ükfi
sääl wõimalik, kus künd jao pärast ei ole. Kus
wakamaa kätte mõdetud, ja seda on enamiste kõi-

gil, kui põld niisugune on et mõeta saab, sääl ei saa pitaline olla!

Täna ometi on üks niisugune õnne päew, mida tiomees niisama ootab, nagu jõulu pähi. Riitsas põlluriba heinamaa ääres on nii sakiline ja sopiline, et teda wakamaadesse panna ei saa, sellepärast huupi kätte on antud. Siin on nüüd aega ja wõimalik „wenida,“ nagu tiomees ütleb, see on siis, kui kub- ja juures ei ole. Muidugi teatakse, teawad tiopoisid ja mehed ka täna, et niisuguse wenimise pääle tihti keppi antakse, aga mis sest. Keppi saab muidugi, weni ehk ära weni. Ole kui usin, kes teab, kust küllest siiski kepp tuleb. Ja — kuida mina ruttu künna, kui teine kõrwal pitaline on ja hobuseid hoiab. Kas tema maad, mille eest orjab, weiksemad on? Parema siis ise ka wenida ja — ennasti wenitada lasta, kui see just peab olema.

Siin, mõisa poolt tulla, põllu riba wiimses tipus, metsa serwal, künnawad kolm tiomeest. Need on Rääpsi-Rein, Beni-Willem ja — kolmas on Willu. Raks esimest on aga teo seltsile nii tähtsad, tertwele wallale nii palju räägitawad, et me niisugustest meestest üksi- haawal peame rääkima.

Rääpsi-Rein, oma kõbuse, karme oleku pärast nõnda nimetatud, on peremees ühe metsa koha pääl, koguni kehwa mees, aga temast räägitakse rohkem kui kõige rikkamast. Juba Reinu wäljaspidine mood on isewärki: Tillute mehite, tedretähniline nagu ja nõsi nina, mille ots nagu sarw üles poole üle pää puiab waadata, pisikesed hallid silmad, mis nagu kust

ilmast välja waatawad ja nagu ühte lugu wiguristi täis on, ümmargune kabe teha ja lühikesed jalad, kuna ta ruttu käies ka natukene lonkab. Kui Rein teiste sekka tuleb ja ühe sõna ütleb, on naer lahti. Mitte, et Reinu naeretaks, hoidgu, seda ei ole veel terwes ilmas keegi teinud, waid see on juba loodub asi, et Reinu sõnu peab naerma. Ja see tuleb küll sellest, et Reinu kõne, nagu rahwas ütleb „wigurid täis“ on. Reinu meelest on terwe ilm ainult nalja pärast olemas ja naljaga segane on kõik ta jutt, häälgigi, mida ta nii mitmet wiisi oskab muuta. Ja Reinul on hää hää. Rein räägib kartohwilitest, mida ta Jaani päewa ajal maha pannud, ja mis „nõnda üles tulitwad, et maatükid seljas tantsisidwad ja aega ei saanud maha kukkuda,“ Rein räägib — nagu ainult Rein räägib. Mõnikord ei ole ometi Reinu sõnades wähematgi nalja, aga et Rein neid ütleb, siis naerdakse neid ometi. Nagu keegi Reinu ei pilka, nii Reinu ka keegi ei wihta — Reinu wihta? Seda ei ole veel kellegil meelde tulnud. Rein saab oma naljaka olekuga, käbedusega kõigil pool läbi, ka saäl, kus kõige tähtsam mees wallas kimpu jäeb. Sage daste jäeb ta kujukale nagu kabe filma wahetele, kui teiste käsi hõlwaste käib. Ja keegi ei wihta teda selle eest, see on ju — Rein! Isegi Reinu karmus on naljakas. Kui mõnikord wihtm heina ajal seisma sunnib ja teolised mõisale wihtu ja luude teiwad, paistab nii, nagu teeks Rein selle aja sees kümme wihta kui teine wiis saab. Hakkab aga keegi teraselt tähele panema, siis leiab ta, et

Rein wiis, aga teine kümme teinud. Keegi ei ole kade, kubjaski mitte, see on ju — Rein. Mõtlemine ja täide saatmine sünnib Reinu juures ühel ajal. Siis öeldakse ka: Oh Rein. Kui aga kedagi oodatakse eemalt ja kui tulijast ära paistab, et see Rein on, öeldakse: Ah, Rein!

Ruda Rein oma „räpsi“ nime kärmusest, nõnda on Beni = Willem oma nime oma aeglasest olekust jaanud. Kõik on Willemi juures lühenud, tasane, nagu magama panem. Wahest tuli see sellest, et ta nii tugetu on, nagu Koljat, tugetu kontide ja teha — iseäranis aga paksuse poolest. Ükskord lõiwad Sepa Mart ja Mõnniste Mihkel käd selle pääle, et Willem nii jäme on, kui nelja wakane jahu kott. Kaskuse poolest ei olnud Willem, isegi mõista, tagasi. Kui kord opmann heina koormat laskis kaaluda, pani ta Reinu teise kaalu laua pääle istuma, katsudes, kas heinad on üle seitsme puuda. Mõtlemise poolest oli Willem weel aeglasem. Kui ta näituseks teada tahtis, kas ta homme willased ehk linased labased jalga peab panema, siis istus ta maha ja mõtles mitu tundi, kui aega oli. Kui ta aga seda teada tahtis, kas ta tulew suwi sulase ehk tüdrukku peab wõtma, siis käis see üle Willemi jõu. Rewade tuli kätte, Willem ei olnud ikka weel otsusel ja kui mitte naine ei oleks otsustanud, ei oleks ta kumbagi jaanud. Kord küsiti magasi wilja andes Willemi käest, kas ta ruffid wõi odre tahab. Willem mõtles nii kaua, et ta mõlemist ilma jäi. Ja niisugune tugetu mees pidi tänase palawa päewaga mõisa kesa kändma,

sest talvel oli ta jälle nii kaua mõtelnud, et sulane võtmata jäi; naist ei olnud seekord enam nõuandjaks. Ja ometi ei olnud Willem sugugi sihuke mait, kes tööd ei oleks teinud. Igatahes tegi ta rohkem kui Rääpsi-Rein, aga unise oleku pärast ei paistnud see wälja.

Nii sugused olivad Rääpsi-Rein ja Beni-Willem.

Päike paistis sulatawalt. Teomehed olivad aeglased, aga nad olivad ka tõeste ju wäsinud. Mõisa föögiraha on pikk ja lõuna oli ju oodata.

Mis mitmed kartsiwad, sündis. Mõisa poolt tuli tubjas põllu riba mööda alla ja kätega ja kepiga wehkimisest oli näha, et hääd oodata ei olnud. Tubjas oli ise heinaliste juures käinud ja töomehed olivad wähem ja sandemine künnud kui muidu. Nii lõppes sellega, et kõik korda mööda leppi saidwad, oli keegi õige ehk kõwer. Igaüks ootas oma korda, ikka lähemale jõudis tubjas meie kolme kündjale.

Rein waatas, waatas:

„Ei hobusekene,“ ütles ta hobuse rangisi lahti tehes, „siin on juba kurjad päewad, lähme aga metsa.“

Ja Rein kargles hobu nina all, nagu süte pääl, et ära oodata, kas peksmine ehk järele ei jae. See, mis ta nägi, ei wõinud wist rahul oldaw olla ja üks, kaks kolm oli Rein hobuse seljas.

„Mis teie veel ootate?“ hüüdis ta Beni-Wille mille ja Willule.

Beni-Willem mõtles, mõtles, astus hobuse rangide juurde ja jäi kaaluma: kas teha lahti, wõi ei teha.

Üts teise järele wöttis kubjas läbi ja jõudis
ikka lähemale.

Räpsi Rein tõmbas ohelikust.

„Kas teha lahti, wdi ei teha?“ mõtles Weni-
Willem.

Kuus kündjat oliwad weel peksmata.

Rein ütles: „Nöö!“

„Kas teha lahti wdi ei teha, mõtles Willem.

Kolm kündjat.

„Kas teha lahti, wdi ei teha.

Raks.

Willem seisis liikumata.

Üts.

„Kas teha lahti, wdi ei teha?“

Sel filmapilgul lõpetas kubja kepp Willemi mõt-
lemise. Nüüd oli aeg Reinul ära sõita. Kui ta
ju parajas kauguses arwas olema, jäi ta peatama.
„Ära mine, ära mine!“ hüüdis kubjas talle järele.
„Tule tagasi!“

Rein aga arwas: parem on parem ja sõitis weel
tüki maad.

„Tule tagasi, ma ei tee sulle kedagi.“

Nüüd arwas Rein paraja aja olema rahutingi-
misi ette panna.

„Kas ei tee kedagi?“

„Ei tee.“

„Kas tõeste ei tee kedagi.“

„Jah, tõeste ei tee kedagi.“

Rein sõitis tagasi ja — kubjas ei teinud midagi.
Willu üksi oli weel.

„Poiss, võta kampsol maha!“

Willu seisis sirge kui küünal.

„Poiss, võta kamps maha!“

Põlgaw vaatamine.

„Dhoo, see poiss suurstab! Dota ja — jäh.“

Üles tõstetud käsi langes tepiga tagasi. Willu waates oli midagi, mille üle kubjas kohtus ja kindluse kaotas. Aga ainult filmapilguks. Teisel filmapilgul tõstis kubjas lõõmises üeste kätt, aga alla jõudes ei olnud ta enam waba. Willu oli käest finni rabanud ja enne kui kubjas aega sai filmapilku aru pidada, oli kepp käest ära kistud, pooleks murdud ja eemale põllule wisatud.

Kubjas tõstis kära, teomehed, kes ligemal jäiwad vaatama.

Sel filmapilgul astus, püsis seljas, linnukoer järel, Hugo metfast wälja.

See oli kubjale nagu kutsutud.

„Mis siin on? küsis noorhärri.“

„See poiss hakkab wastu.“

„Kuida wiifi?“

„Ta kiskus mu tepi käest ja murdis katgi, kui ma teda lüüa tahtsin.“

„Mis eest?“

Kubjas jäi vaatama — tõe poolest, seda ei tulnud talle eneselegi meelde.

„Mis eest ja tahtsid teda lüüa?“

„Armuline härri — selle eest, et — et teomehed tänase lõunawahe puhtani ära on laiselnud, kui

ma ise heinaliste juures metsa taga olin, — kõik teolised ja see pois ühes.

„Kui muud kaebdust ei ole — see pois ei laiskle, seda ma tean. Jäta ta rahu. Ah — dieti on hää, et ma sija juhtusin — ma olin puhtaks ära unustanud.

„Sina oled seesama pois, seda ma kahe aasta eest opmanni toa juures nägin?“

„Jaa.“

„Miks sa seekord mõisa ei tulnud, nagu ma käskisin?“

„Kasuisa arwas, et seda tarwis ei olla.“

„Sõm — kasuisa? Ja kes on su päris isa?“

Willu waitis ja waatas maha.

„Weiber pois — ka minu dele ei ole sa oma wanematest ütelda tahtnud. Saladus?“

Willu pää langes alamale.

„Olgu. Selle järele ma ei küsi. Kas sa neid raamatuid lugesid?“

„Härra — nende eest olen ma teile südamest tänulik, ehk nad küll — mind õnnelikumaks ei ole teinud,“ ütles Willu libedusega.

„Ma arwan — kubjas — Teie minge oma töö juurde! — et sinusuguses seisukorras inimene mitte õnnelikumaks ei saa, kui ta mõtlema hakkab. Sõm — ometi, katsume sellele asjale abi teha. Tule homme pärast lõunat wististe — mõisa. Ma tahan sinu pärast enne papaga rääkida.“

Ta sammus edasi mõisa poole.

Willu kündis rahulikult edasi, nagu ei oleks midagi sündinud, aga ta seespool kääris ja kees. Suba

teistkorda langes ta mõisameeste kimpu, aga juba teistkorda päästis teda see noormees — noor tulewane mõisahärra. Teistkorda tõusis ta rinnas lootus, nendele soowidele täidminekut leida, mis ju warakult ta rinda täitsiwad, aga nüüd mitte enam see nimeta tume aimamine endisest ajast ei olnud, waid ikka kindlamat kaju wõtsiwad. Ruda — tahtis saatus tema wastu armulisem olla kui tuhandastele teistele ja tohtis ta teda wastu wõtta, päälegi säält küllest?

Lõuna tuli kätte, teomehed wõtsiwad hobuseid lahti. Willu sidus hobuse ohelikku pidi wantri külge, mis põllu ääres ühe pöesa kõrwal oli, andis heina mõrssi ette ja sõi ise silku, leiba ja hapu piima. Ka wõid oli talle hää kasuema kaasa annud, sel ajal harwa korda teomehe leiwa kõrwane. Siis wiskas ta teiste teomeeste kombel wantrisse pikali, õhtu-poolse sööma wahel tartwis puhkama.

Uga uni ei tahtnud tulla. Ta mõtles wõderaste maade pääle, millest kingitud „Näddalaleht“ nii imelisi lugusi jutustas, mõtles „walmide“ pääle ehk „lugemised peero walgel,“ mida üks graf kirjutanud — tõe poolest, imeline graf, sellele rahwale hakkab kirjutama, teda teised nagu piltwist alla waatawad — mõtles kure wõderaskäigu, rebase ja kaarna, konna ja hiire, maja ja põldhiire ja teiste imeliste lugude pääle, mis nii sõnakalt ja selgelt selles raamatus seisiwad. Ikka kaugemale, imelikumaks läksiwad mõtled, nagu pool unes, pool ilmsi ehk nende mõlemate wahel kudusiwad nad kirjumaid kangaid. Ta on

nagu üksi hirmus metsa laande maha jäänud, rändab ja rändab, lõppu laanele, teed ega rada ei tule kuskil. Sääl jälle wiibib ta kui armsate omaksete keskel, kõik on nii kodune, armas, häa. Mered, mäed, lillelised waimud lähewad filmade eest mööda ta on nagu reisi pääl, kui ära efsinud. Sääl paistab midagi kui walendawat, nagu tantstiks muruneidude tütreid jälle ta ees, siis kui tuleks päris ilmsi kenam, ihaldatavam nendest ta poole, kui lehtwits see ime kogu kuristikku kaldal, waataks ütlemata hellal sinisilmal ta pääle ja pakuks talle ditsewat roosi oksa . . . Ta tahab seda põlwili lastes wastu wõtta ja hõisata, aga lilleandja nägu on kahtwatu . . . tõsine ja nagu kõlaks ta seljataga kaebawa leina helin — — — — —

Till, tall, till, tall!

See on mõisa kell. Ta äratab magajaid tööle.

VIII.

Õel on üheksa poega.

Rahwasõna.

Nastab on mööda läinud.

Smelikud warjud, nagu tondikujud, ronitwad mööda sirgeid kuuski üles. III on nad walged, latwade poole jõudes tumefinised ja ületwel mustab. Nad hüppatwad laente moodi, kiigutwad üles ja alla, lõowad siia sinna laiali ja ühendatwad endid jälle ehk

kaotab üles kuuskede tumedatesse kroonidesse ära, mille kohal ja läbi tähed nii heledaste siruvad . . . Hush! nüüd on nad metsa all maas nagu walge kangas, keerlewad fiin ja lehwitwad metsa äärt mööda ümber, niisama suurt ringi tehes, nagu metsägi. Heledalt walendawad puude tüwid.

See on ditšiliste, ditšis olevate teomeeste tuli.

Tule ääres, mille walgus tumedat Augusti kuu jutwe ööd walgustab, on hulk mehi. Ühed istuli piipusi toppides, teised sirakile maas, filmad wastu taewast, kolmandad külili tule ääres, mõned aga, nimelt pool täis kaswanud poisid, kes päewa tööst wäga äratwäsinud, noorstatwad juba eemal rohu pääl.

Üks wanem mees istub tule ääres ja paikab maha saetud kuuse kännu pääl kinga. Naaskel on otseti kännu sisse püsti löödud ja pusbmuga selle kõrwal, mida mõlemaid korda mööda tarwitatakse. Ta käed on tööst korbased ja mustad, nõel ei taha sugugi näpu wahel seista.

„Lapsukesed, heitke magama, ega homme pidu päew ei ole,“ ütleb ta ühele noorele poisile, kes praegu selja täie raagusi metsast tulle toob.

„Ega ka kõigil see õnn ei ole, et kurbja kipi katgi murdmise läbi jaksaks saab,“ wastab üks hääl teiselt poolt tuld ja wäike läbe mehike, kes seliti, filmad taewa poole maas wahtis, tuleb kinga paikaja juurde.

„Õm — jaksate tujud,“ artwab esimene.

„Ega saa ka kõik ratsa hobusega põgenema, nagu sina, et säält kurbjaga kauplema hakata,“ hüiab üks

madal paks mees lähkrift püsti jala pääl piima rüüpates, keda teolised Suhmi-Jaaniks kutsuwad, et ta ikka nii palju unustab. „Kas mäletad weel seda lugu, Rein! — ha, ha! „Kas teed kedagi?“

„Kõnelge parem mõni jutt, kui weel magada ei tahta,“ ütleb Beni-Willem ja tõmbab hammastega nõela kingast läbi. „Kega on weel hommituni.“

„Kelle käes on kord?“ küsib Suhmi-Jaan.

„Sinu enese käes, wastab üks finise kampsõniga mees ja keerab teisele küljele. „Mina kõnelesin eile wanapaganast ja katwalast Hansust, fina lubasid Koerakoonlastest kõnelda.“

„Kõnele, kõnele!“ hüüdsiwad mitu häält.

„Mul ei ole seda lugu enam meeles — ei, ei, ärge waewake, ma tõest enam ei mäleta. Aga ma kõnelen teile pärast midagi, kõnelege teie enne.“

„Suhm ikka juhm!“ pahandasiwad mõned petetud wotajad ja paniwad pääd uueste mätta pääle.

„No madude kuningast, sepast, libahuntidest — kes lubasiwad kõnelda?“ hüüdsiwad hääled läbi segi.

„Ma lähen toon weel puid tulle,“ ütles endine noor pois, et selle teenistuse eest kuulamise luba saada, sest wanad mehed sundisiwad alaealised magama, et nad raske tööle kõwemad oleksiwad.

„Ara mine, metshallias tuleb!“ wenitas Beni-Willem.

„Kõnele metshalliast — metshalliast!“ hüüdsiwad kõik ühest suust.

Beni-Willem nägi, et siin wastupanel tõdimata, tõmbas paigatud kinga jalga ja hakkas kõnelema:

Metsballias.

Seft one nüüd ite juba kauwa aega tagasi — algas Beni-Willem, kes rohtem Peipsi lõuna poolist murret kõneles, kust ta pärit oli — ja mia õlin ite wiil nuurmiis, õman täien rammun ja jõun. No üwäkene küll. Õhõ! Wot siisama Kadri, miu naene — Jumal õnnisfagu tämä hinge ja alandagu pattu — teie tiäta küll, õli sel a'al tüdri! Üks-õrd keriku juuren ütlin mia Kadri-le: mia tulen tulewa lauba õhtu sinna. Kadri üteli, tule ku tahad. A koss Kadri siis elli? Tiäta küll, et wa Soku Juhani talu igawäss kaugel mussa metsä taga one. No tiäta küll, mis ke sii mets one, ehk mis ke tä wiil siis õli. Ihu kartwad tõõsewad püssi, ku selle piäle mõtled. Õhõ! A wot weli, sellest metsäst õli waja lähi minnä. Jumal ise tiäb, kost sii julgus õmete siikõrd tuli, ehk messi õli, aga mia wõtin südäme rindu ja läksi. Mul õli kolme kopke edest prants saia ja nelja kopke edest kompwetti õstetud ja neid — õhõ! — tahtsin Kadri-le weedä. Kui isä emä ju ärä magama läksid, panin pühapäewä semeski nahka püksid jalga, wässe kampsoli selgä, isä suapad jalge ja wõtin aga asu, õtselõhe filmõs mussa metsa poole. Õõsu¹⁾ pime ja ilm pilwen nõnda ku kõhe. Zuba edemält lei mulle nagu kohamus üle ihu, ku mets nagu müür ju üle eenämua²⁾ mussama naksi³⁾. Liän, liän⁴⁾, asfun, asfun, süda natub peksmä: Ärä mine! Mõtlen, seesän ja kesgi⁵⁾ nagu ütled:

1) Õhtu. 2) Selnoma. 3) Hallas. 4) Lähän, lähän. 5) Keegi.

Rabri nutab, ko asfun siis õmete metsa sisse. Sumal tiab, kost sii julgus tuli ehk messi¹⁾ õli! mets pime ja paks nagu kott, õtsin sõrmega tiirada taga. Mes kaugemale mia saen, sedä toledomaks läks mets. Niifugusel kõrral one nõnda, jüsku²⁾ wajotatasse, jüsku lotfitosse³⁾ sulle rinde piäle. Õmete ei tule mia kua mitte enam tagasi, asfun aga edesi ja mõtlen: Mes sia siis õege pelgäd? Kerikun käid, kedägi pattu ei ole tehnod: ei mõisa rehest teri warastanud, ei metkäst suuri toonod, ei isäle wassa⁴⁾ lõonod. Si mitte õege wähamäd. A wot, saen sinna kõhta, kõhe ühel nassal⁵⁾ miis⁶⁾ puu alla jae. Rahamus⁷⁾ käis üle ihu ku siält läbi läksin, kos sii kolme aruline kuusl one — tiätä küll wanemad mehed. Kõik o nõnda wagane ku kotin. Ühe kõrraga — pöösdad liiguwad! Oma filmägä nägin, kuda pöösdad liigid ja üks jookseb miu selja taga: müt, müt, müt! Sumala rissike, miu hingekese juuren, messi õmete one ehk õlmata, mõtlen mia ja ei tõhi tagasi wadata. Ku ja nisukesel kõrral tagasi wuatab, siis süüb tä su ära. Wai kessi muu õli ku Wanajuak. Nõnda ku mul sii miilde tuli, hakkasin Issameie lugema. Ühekõrraga kadub müdin ärä ja — miu seljä taga hoiatasse⁸⁾. Hoiatasse ja hoiatasse, nõnda ku kõhe, ike aiieh ja aiieh! Miul peks süda, nõnda, et enam hingäta ei julenud. Sii ike one patt lauba õhtu tüdrikid õtsma minnä, mõtlin mia ja palwin

¹⁾ Mis see. ²⁾ Just nagu. ³⁾ Pitsutakse. ⁴⁾ Wastu. ⁵⁾ Kestel.
⁶⁾ Mees. ⁷⁾ Ehmatas. ⁸⁾ Solgatakse.

Jumalat: Ma ei taha enam eloilmangi lauba õhtu
 küllä minnä, ei kua ühtegi santi ilma söömätä ärä
 laska, ei emäle wassa tõrelba ei kua isä tagast tu-
 bakub wõtta. Ku mia selle ärä mõtlin, katti hoi-
 gamine ärä. A Jumalukene — mes sii one? Mes
 sii õmete one! Mia tahan juuksma poisša, aga ja-
 lad one nagu kammitsan: miu eden wahtra õksa piäl
 seesäl weite ilus poosikene¹⁾ jüsku tulewalgel, ilus kuld
 kruun²⁾ piän. Palged tõdesel nõnda punased ku õdnad³⁾,
 kael walge ja ilus sinine kuub seljän, hõbe wõögä
 piält kinni. Istub õksa piäl ja pakub mule — õhhõ
 — pakub mulle kuld tubaku kotti. Misjukene kott!
 Klusatest siidi ja sameti lapidest, sitti serwäbega ja
 tuld puudikutega! Millal ju mia wõtin enesele tubaku
 kotti tasta⁴⁾, aga ike ei õlenud mia ku poisšmiis
 wiil nõnda rikas, et õlesin wõenud lappa õssa⁵⁾ ja
 ja teha lasša⁶⁾. Ku mia nüüd selle siin ära wõtan,
 mõtlin mia, kuningal ei ole kua ilusamad. Ma dege
 wõtan tämä tä käest ära, mõtlin mia jälle. Ärä
 wõta, sellest ütwä ike ei tule! üteli jüsku keski miu
 kõrwa sisse. Ehk ma tõhin täd wähamält katsu?
 Higi tõusi miu õksa ette, nõnda mia mõtlin, kas
 wõtta, wai ei wõtta. Ma wõtan ta ära, suagu
 mes suab, wõtin ma wiimate südät — ma katsun
 täd — sõrme õksakesegägi. Aga jälle üteli nagu keski:
 Ärä katsu — nõnda piä ku sa sõrme koti külge pis-
 säb, oled sia ise kotin, kedä sulle pakutasse ja Wana-
 juak läheb suga kus kolmkümmend; ei näe enam Kad-

1) Poosikene. 2) Kroon. 3) Õdnad. 4) Tasta. 5) Õsta. 6) Laske.

rid ega isäd emäd! Nõnda ku mia selle ära mõtlin, panin käed riisi ja ütlin: Issand Jeesus! Mes te mõtlete, mes sae? Kõik katti¹⁾ ära. Katti ärä, nagu ei oles kedägi kosti ollu. Ja ku mia metsäst wälja saen ja Kadri poole minnen Soko Juhani talu filmäpais, küsin mia iseeneselt: Oli sii unen wõi ilmsi?"

Jutt oli lõppenud. Põnewil olitwad näod, iseäranis noortel poistel, kes hirmu pärast tule ligemale olitwad tulnud. Nüüd aga oli hirmu kord äratatud, ja uni ära läinud, nüüd taheti palju rohkem kuulda.

"Kes kõneleb nüüd, küsis Toru Jaagu sulane Enn, pika walge näoga kuitetanud pois mäta pääle sülitades ja pääb sinna kohta pannes. "Kes jutustab nüüd!"

"Ma, mis sul enesel twiga on jutustada, kas Wiljandi rahwal juttusi ei ole?"

"Ma olen aga ju lapsest saadik siin elanud," wabandas Enn.

"Jutusta, jutusta meile Wiljandi maalt!"

"Oigu. Aga et smul ta enam hästi meeles ei ole — see lugu — siis peate ka rahul temaga olema, kui wägise sunnite."

"Kõnele, kõnele!"

Enn wõttis taskust tüli paberit, westi taskust tubakat, keeras paberi sisse, tõmbas tule otsa ja hakkas kõnelema:

¹⁾ Kadus.

Ahne sepp.

Üitskõrd mia — enäm ei mälet', särätsen kü-
 län, a miu esä-esa tiid küll — oll' ja ell' üten
 paigan ihu' ja drjet' sepp. Do es raatši peri pessä
 seppi hindä kääst anda, sütwä esi ka, ku muud ini-
 meseks' sööwä ja ollewe. Kerikesända es lää tä
 longi kaema, ehk ku lätt', siis kihut' oma rostlaga
 kõg tõse inimeseks' raawi — läts kõrtši manu rüü-
 pmä. Konnegi es oll' inimest, kes sepäga olles
 tapelu, ei teägi es sõbruta sellep' ka timägä. Kõge
 walla inimeseks' tiidsiwä, et seppäl kullemite wiisi
 raha oll', a üitski ei ihald' timä raha hindäle, en-
 nem and' ta temäl' mõne asja ilma rahat' ku wõis.
 Laubatse ööd ja pühapäitse päiwä roguš ta alesi
 mann, ruuw' ja rahi, pölet' ja paenut', küll naiste
 oki lüfisi ja wäitse; küll ollewa tetä kirweks' ja peit-
 liks' ja tabaks', mi iki laubatse ja pühapäitse töö
 ollewe. — Üits-kõrd, ku sepp jäll' laubetsel ööl
 ääsi man tagi, et sädemeks' särrišewe, sõitud' kuue
 hobese rosla, must kutsjar putin, musta hobese een,
 must isand seen, sepä ukseks' ette. Hobestel jooks
 suits ninäst, tampsiwä jalgu ku wanajuagu. Isän-
 dal oll' tuline händ taa poul, sarweks' pään ku sikuks'
 nõksiks', ei sepp es pane tähele, es näe kedäg'. Must
 isänd, kel ninäst ja juust tuli wälja käis, nõus,
 sepp rautagu ta tälüks' ärr, rubla jalg, olgu aga
 enne walmis, ku kikkaks' kirgeme hakkawe. Sepp
 tegi rauaks', higi juust, aga iki enneg' mõtl rub-
 laks' ja jalaks' pääle. Ku ta aga hobuseks' jala

üles wõt', ja naela rava mulgust sisse taht lütwe, oll see — inemese käsi! Selfilmapilgul kirgesiw' tukes' ja tule juga jook's' läbi õhu, ni pödrut kange kargats. Teisel hommokuksel leiti sepp hingetult uk'seks' eest, es hinga enam eest ega — —"

"See nüüd oleks muidu hää küll olnud, aga oli wäga lühike," arwasiwad mitmed, kes weel kuulama sead'siwad, kuna aga jutt juba ära lõppes.

"Submi Suban, jutusta nüüd fina!" kästi mitmelt poolt.

Submi-Suban nägi ära, et siin wastupanek enam ei aita, hakkas kõnelema:

Orjakivi.

Wanast olnud rahwa põli weel palju raskem kui nüüd. Inimesi müüdüd nagu wilja ja loomi müiakse, küll noori ja wanu, lapsi ja naisi, mehi ja kõiki ja ta mõnikord meest naist koos nagu pastla paari. Minu kadunud isa-isa teadis lugusi jutustada, mis wäga kurwad oliwad ja mis ta weel ise oma filmaga näinud. Paljudest on mul weel üksi wähe meeles, paljud olen ma puhas ära unustanud, aga üks ei lähe mitte mu meelest ära, nii wäga isemoodi näoga jutustas teda mu isa. See lugu, mis ta oma isalt kuulnud, näib küll nii imelik ja wõimata, aga tema kõneles teda ja mina kõnelesin teda teile.

Helme mõisast eemal — nõnda rääkis isa-isa, feisab maantee äärel suur kivi, kõwa põllu kivi.

Kiwi kutsutakse ka istekiwiks, et tal imelik aul sees on, just nagu oleks jääle keegi istunud ja sellest kiwi sisse iste ase jäänud. Teised jälle nimetawad teda orjakiwiiks, ilma et teaks, milspärast. Wanal ajal aga, juba mõne saja aasta eest, peasnud üks ori, teda piinamisega üht arwatud kuritööd tunnistama sunnitud, piinajate käest põgenema. Surmani wäsinud ja haatwu täis, otsinud põgeneja oma tagaajajate eest weel kufagil warju, öö olnud käes, põgeneja jõud otsas. Sääle näinud ta tee ääres kiwi ja wiimse rammuga wedanud ta enmast kiwi pääle ja õhanud: „Halasta sinagi kiwi, inimeste südamed on kiwised, nemad ei tunne armu!“ Sääle tunnud ori, nagu oleks kiwi ta all pehmeks padjaks läinud, magufaste jäänud ta magama ja õnnistanud weel unes kiwi, et see ta wastu armuline olnud. Kui hommikul orja taga ajajad siia tulnud, leidnud nad orja kiwi pääl — surnult istuwat, aga kui nad ta keha üles tõstnud, kohkunud nad kõik — kiwi sees olnud iste ase!“

Warjud tantfiwad kuuskesi mööda üles ja alla, roniwad maha, tulewad tule ligemale, taganewad jälle enam tagasi, kui tuluke weel kord suuremat leeki annab, jooksewad tagasi puu pooleni tüweni üles, üles, tulewad siis uueste salakesi maha waatama . . . kuni magajate juurde — tuli on kustunud!

Päike on poolele keskhommiikul, kui teomehed ärkawad.

„Hobused!“

„Mu Sumal, kus on hobused?“

IX.

Lõest räägib igamees,
Igamehel ise tõde.

„Ma olen ikka ütelnud ja ütlen weel — nõnda ei lähe! Sest saadik kui mina sinule woli andsin, mõisa pidamises kaasa rääkida, on asi niisugune. Wili jäeb aasta-aastalt lehtmemaiks, siisetulek wähe-
maks, teomehed laisemaiks, lugupidamine wähemaks ja — wiimati oleme kõrwuni sees! Leo von R. kõrwuni wõlgade sees! Säh sulle, Hollandi kari! Säh sulle, Inglise ahrad! Säh sulle, Prantsuse sead, — säh sulle Šotentoti — säh sulle see uuenduste pudru puhas kõigega tükkis! Nähh!“

Ja nagu marutuul jooksis wana halli päraga Murumõisa pärishärra toas edasi tagasi, millega paks keha koguni nii wäga nõus ei olnud ja wehkles kättega iga „säh sulle“ juures, nagu wiskaks ta midagi kümme wersta enesest kaugemale. Härra oli häfiline ja põles kui kadakas kui wihafeks sai. Aga see hoog läks harilikult ruttu üle ja kui ta lühikesed hallid harjasjuuksed jälle madalamale langesiwad, käed wagusemaks jäiwad, wõis temaga dige mõistlikku juttu ajada — mõnikord lastis ta enesele weel rohkem ütelda, kui mõni teine oleks kannatanud.

„Teie noored inimesed ei tea, mis tahate. Ja, ja, ei tea. Teie ilm on trükimust ja „uus aeg“ on teile kangeste pähe hakanud. Päälegi sinu-

fugune rikki läinud mõttetark — ehk teda küll see Saksamaa uue aja kunstõnnik ei riku, mida nad saäl üheksateistkümnendama aastasaja walguseks nimetatavad. Selginud aeg, uus aeg! Haha! Uus aeg! Millal ei ole uus aeg? Igaüks arwab selle uue aja olema, milles ta elab ja alati ikka selle kõige selgema. Mõistagi. Arwab, et ma noores põlwes mitte niisama ei mõelnud kui sina, kui ülikooli uks mu seljataga kinni kukkus! Kuhu see jäi. Olu siin maal, selle rahwa seas wiis ta ära. Siitne olek peab just nõnda olema kuida ta ta praegu on; teistiti teda mõimalik ei ole seada. Ei, ei. Ei sugugi mõimalik! Muidugi teada tuuakse seda tarkuse ja wennalise unenäo kaupa ka siia. Ka Riias maapäewal on ju tulipäib, kes teo orjuse raharendiks muutmist, talukohtade ümbermõetmist ja koguni — kuule ometi — päriseks müümist unistawad. Üks samm weel edasi ja — Jüri wõi Jaan, kes sa nüüd oled, astu sisse ja wõta mõisa enesele, herra astub auupakklikult kõõgi kaudu wälja, näitawad need harrad soowima.”

See, kellele seda meelesparanduse jutlust peeti, seisis wagusi akna all, käed wähelite, kui see, mis jarnast asja mitte esimest korda ei kuule ja kes teab, et siin wasturääkimine asjata oleks.

„Metsa sellega! — See on üheksateistkümnendama aastasaja kunstõnnik.“ Ja nüüd hakkawad käed tõeste wehkima, ägedamine, kui enne. „Waata — mis ma tahaksin diete ütelda — näe, näe — saäl

on jälle tükk tehtud! Jälle sinu pehmus! Döfel on hobused Kirsimäe ruffi põllu puhast ära purustanud, teomehed — äh! — ise pooleni — äh! Rest hommi-
kuni maganud — äh, äh! — ilus kord — rumal
see küll!”

Pörand värises paitsu härra saapa kontsade all. Pörades wiskas ta ukse kinni ja kadus suurest trepist alla opmanni toa poole puude wahale.

Noormees jäeb sügawates mõtetes afna alla seisma. Nii on nende lõne, kui see selle asja kohta puutus, papa ja tema wahel ikka lõppenud. Papal näib mõnes tükkis ometi digus olema — on see wõimalik, et ta ise efsida wõib? Et endine wali kartus wähenemas on mõisa põllul, see on tõsi.

Hugo, tema on see, waatab afnast wälja. Nüüd alles wõib tähele panna, et ta priske lahke nagu palju tõsifemaiks on läinud. Kõik on küpssem, aeglasem, aga tugewam, ta filmis, näo pääl; Aga suu ümber — mis see on? Sääli on nagu sala walu joon, mure näha? Ja nagu midagi rõhuvat on ennast ka ta filmade taga ära peitnud?

„Hugo!”

Silmapiilk pööras ta ümber ja korruga rõõmsamaks läheb ta nagu, kui ta ukse poole waatab, mis tema seljataga lahti on läinud ja kust ilus neiu pää siise waatab.

„Tule ometi jälle kord kohtumõistjaks. Mis?”

Ras aeg ei luba? Kui me Abeldheidiga tahetegi jääme, siis on riid kolmandamaks."

Hugo astus neiule vastu, kes nüüd kõigeni ukse pääle nähtawale tuli. Waikselt waatasiwad selle juured fini filmad tulejale vastu, must kleit kattis ta sirget siledat keha ja andis walge kaelale ja ilusale walgele, weidi kahwatanud näole seda armsamat kuju. Weike sirge sale keha näitas õrnust — weiksed walged käed aga pidasiwad midagi paberi sarnast nõnda ise teadwalt ja kindlalt käes, filmad waatawad nõnda pehmelt, aga ka nii wäga rahulikult läheneja pääle, nagu teaks nad wäga hästi, mis nad elu käest nõuda wõiwad ehk ei wõi. Saa, midagi tõsist on selles näos, mis siiski nii lapselik ja usaldaw on, siiski mitte enam lapse jagu ei ole, waid noore õrna neiu päralt.

"Helene — ah, hää! ajal," ütles noormees, kelle palelt endine kurbduse wari korruga kadus — "soo, wõi tülitsefite? Lootuse järgi jõuan ma lepitada, kui mõlemad pooled üle kuulaw? Küll mitte selle üle, kui pikk üks kaela lint, mis sugust wärwi üks tübara lint wõib olla, wõi kas üks kassipoeg süles wõi sohwa pääl ilusam on?"

Ta pakub neiule oma kätt.

"Ei seekord midagi tõsisemat," wastas Helene, kui nad saali uksest sisse ja üle pehme põranda teki saalist läbi sammusid. Ta seltsilise lõbu ei näita talle mitte külge hakkawat.

Midagi tõsisemat — jälle tõsisemat? Praegu alles kadunud kurbduse wari tuleb noore mehe näole jälle tagasi — tõsisemat! O, kui nendelt huultelt rõõmus wallatu nali woolaks — kui õnneline oleks ta siis praegusel filmapilgul olnud! Tõsisemat — o, liig, liig palju on juba seda „tõsisemat“ ta üle wõimust wõtnud! On ta oma süda üksi löbu täis — ei! Hartwemaks lähewad need minutid, mil ta selgitaw naeratus ta huultel ilmub ja see — südamest tuleb. Nad ei näe seda, kui ta hilja öö tundidel oma kirjutuse laua juures istub, pää kae pääle toetatud, ilm ei tea seda, mis ta siis mõtleb. Tundmata nime all toob nende tundide wili talle auu. See läbi mõeldud kiri, mis ta praeguse aja kirjanduse kohta atwaldanud, on südameid leidnud; see, mis ta Balti maade majanduse seisukorra paranduseks kirjutanud, mitte wähem, kui ka wiimne langet sulle sõda on sünnitanud, mis ta just tahtnud — aga see on külmem südamele, see ei ole weel sõdi. See waimustus lähneb üle, midagi, mis mitte sellest tööst ei saada, mis teda sellele aga weel enam waimustab, ihtab süda. Ja siis — ta näeb, kuida ta laua juures libedaste kirjutab, kuida üks armas filmapaar tähelepanemisega ta pää pääl wiibib ja iga tema liikumist tähele paneb, kuida ta oma näputöö juures näpud peatama jääwad, kuida siis üks õrn pehme käsi ta kaela pääle pannakse ja mahe hääl ta kõrwa sisse sosistab: „Hugo!“ ja selgitaw naeratus nagu päitese joon lähneb üle mehe näo. . . Säl mängib lähjar pääga laps eemal pörandal, — tema enese

tuju, filmad . . . veri . . . tuleb laua otsa ja waatab suuril küsiwail filmil tema filmadesse: „Papa!“ ja jälle naeratab tõsine mees . . . Need, need on need õnnekiired, mis harwa ta palgele tulewad. Kui nad siis sel korral wastamist leiaks? Täna jälle tuliwad need kiired ta palgele, kui ta lintidest ja kassipojast rääkis, aga nüüd on nad jälle kadunud. „Midagi tõsisemat!“ Ah, elu on nii tõsine! See, kes seda talle ütles, kelle kaaskiireid ta otsib, kelle suud ta naeratusel näeks, leinab praegu oma ema. Sellest tuleb see wari, mis weel mõneks ajaks tema ja ta õnne wahetele heidab. Juba mitu korda on ta kõige õrnemal wiisil ühenduse täidesaatmise päale tähendanud, aga Helene mõtleb siis midagi muud. Nüüd, mill leina aasta weel lõpnud ei ole, on ta sellele sammule filmapilgul vastu. Aga enne — kui ema elas, siis, siis — nagu oleks Helene tema tähenduse päale natuke — järele olnud? Ei, ei, üleskohtune mõte! — Ta ütles siis seda küll liig peidetud sõnadega ja Helene ei saanud aru . . .

„Mõttele ometi, Hugo, Helene waidleb, need laulud, mis praegu ta käes, olla Willu, meie Willu luuletatud?“

See küsimine kõlab tulejatele vastu, kes saalist läbi ühte uhkesse taewa karkwa sinisesse tuppa astuwad. Kerged siidi kaardinad liiguwad lahtise akna ees, keskuba on ümmargune, peene walge linaga kaetud laud, mahagoni puust hõbedaga ehitatud toolid, marmor ja gipsi kujud seina ääriste laudade ja riulite peal ning ühte seina kapi pääl kullatatud alustel,

torebaid lille waagnad ja muud, on asjad, mis kõige päält filma paistawad.

Uhte siidise sohwa pääl, hommikumaa pöranda riie jalge all, istub akna kõrwal pika, all pool lõua juures terawaks minewa näoga naisterahwas ja silitab karwase puudli pääd. Naisterahwas on kuitveljas, halli filmadega, mõned üksikud tebrtähed näol, mis aga kitsa näole iseäralise kenaduse annawad. Nääl, mis ta sõnadest praegu kuulbus, on nagu abras, mitte küll kare ega külm, aga nagu iseäralise ühendawa jõuta, nagu weidi kirsitu. Sääal on palju sedasama materjali, mis wanahärra Leo korraiks nii abraiks teeb ja keema paneb, jaa, kõhati on ta tema enese oma, kui kõdit karedamad ja konaralisemad kõhad, mis wanahärra juures keelmata nähtawale tulewad, siin maha arwame.

„Abelheid nimetab seda wõimatuks, ja nimetab mind naeru wääriliseks et ma neid selleks pean,“ wastab Helene Abelheidi kõrwale sohwa pääle istes, kuna Hugo keel tuba laua ääres ühe tooli wõtab ja, selg laua poole naisterahwastele wastu istub.

„Willu laulub — kus?“ küsib Hugo igapäisel wiisil. „Muidugi on Willu mõne salmiga katset teinud.“

„Ja, jaa, seda ma tean,“ wastab Abelheid, „muidugi wõtan mina kõigest osa, mis teie pailap-fesse puutub — muidugi natuke külmema werega — aga need laulub siin ei wõdi ial Willu luuletatud olla — nii palju Gesti keelt ma ka ostan, et aru saada.“

„Näidate ometi neid kurjategijaid, mis preilisi koguni kahewõitlusese on ajanud?“

Ta waatab lehte Helene käes.

„Need wõtsin ma ise wiimati ta käest, et nad mulle meeldiswad. Aga kui minu otsust kuulda tahate, peab enne Helene neid ette lugema.“

„Mets kohas“ on esimese laulu päälkiri ja Helene loeb:

Mets kohas tumedalt, tõelt...

Ma kuulasin himuga.

Ta kohin tiibi laotas

Mu üle ju hällissa.

Ta tume kohin jäi rinda,

Sääl kohab nüüd alati —

Ma nagu tad taga leinan,

Ei rõõmsaks saa ialgi.

Lugeja hääl on nii pehme ja waluline, nagu kuuleks ta praegu ise seda metsa kohinat, mis laulu tegijale haiget näeb tegevat. Dnnelik naeratus, kerge, waetwalt arusaadaw, on Hugo näol, et Helene laulu mõttest nii selgelt aru saab ja ühes seda tunneb, millest sääl tõneldakse.

„Sa seda peab Helene Willu tööts?“ küsib Abdelheid pilgates.“

„Ta on seda.“

„Nsi läheb kirjumaks. Wend, ka sina wõid seda uskuda?“

„Täieste!“

„Ah, oo, ümber tehtud lauluks, mille mõte ja worm muidugi Saksaa keelest võetud?“

„Ei sugugi, õde. Siin on Willu enese mõte, enese worm.“

„Siis — siis ma ei tea, mis ma pean ütleva?“

„Seda, et see rahvas niisamuti igatses ja tunneb kui iga teine.“

Helene loeb teist laulu ette. Selle pealkiri on, Puude all.“

Kõik wainne . . . rahul seiswad puude lehed,
Mets jäänd kui mõtte, waikselt seisab ta;
Õo hõlmast kõrgelt waatwad alla tähed,
Kõik wainne . . . kõik on nagu ootel ka . . .

Üks närtsind leht, see langeb praegu alla
Ja keerleb ka kuni ootel . . . wärinal . . .
Kui käsiks keegi wõim tad wiibi jala,
Üks wõim, mis isi ka on ootewal . . .

Siin rind jääb waiksiks, nagu rõhuks häda,
Kui tahaks nutta, tahaks hõisata . . .
Kui ootaks ta, kõik loodus ka üht sõna,
Mis ial ei ja keegi ütelda . . .

„Minul on niisugune tundmus, nagu seisaks ma praegu waiksel kuu walgel õõl puude all ja ootaks tähed, puud ja puulehed midagi iseäralist — nagu oleks terve loodus mõtte jäänud,“ kõneles Hugo.

Helene filmad hiilgasiwad, pale oli kahwatu . . .
Adeheid näris huuli.

„Ma ei ole südamest enam mitte selle wastu,

et sa Willu mõisa oled võtnud ja teda ise nüüd õpetad, aga ma — kardan tema pärast wend."

Ja Abdelheidi nägu, kell oma wenna waimust hää osa oli antud, kes hea meelega õigust maksta lastis, kus ta teda aga oma arwamistest läbi ära tundis — Abdelheidi näust paistis tõsine mure.

„Miks pärast?“ küsis Hugo imestades.

„Sellepärast, et temast — mis temast sel kornel wiimaks saab?“

„Ah, selle poolest ole mureta. Ma loodan teda nii kaugele wiia, et ta gümnaasiumi wiimasesse klassi sisse astumiseks eksami wõid teha, siis — on tal tee lahti.“

„Aga papa?“

„Lubab seda ilma kahtlemata. Papa on hää, kui ta ka häkilises meeles mõni lord teeb, mida ta pärast kahtseb. Praegu on jälle midagi sündinud, mis ta laenetama on pannud. Teomeeste hobused on õõsel Kirsimäe rullid ära purustanud.“

Sel filmapilgul wisati aia poolne klaas-trepi uks nii kõwaste kinni, et see klirisedes katgi läks ja ähkimist ja rasket jala astumist oli lähemas toas kuulda.

Hugo lahkus naisterahwaste juurest ja läheb teisi tuppa müristamist wastu wõtma.

„Häh — häbemata — hirmus! Säh — sääl on nüü — nüüd Sinu uue aja püiete wili! Kirsi-

mäe rullid hiis — hirmsaste ära puh — purustatud!
 Kammitšas hobused — õõ otsa sees — kuulmata!
 Seda wdib üksi minu mdisa sündida, kus herra
 ilmaparandaja asju ajab! Wõeh häbi! — teomehed
 magawad — hobused sööwad mdisa rullis! Kuule —
 kuule!“ siin läheb wana herra hääl waljemaks —
 „jellel asjal peab täna ots olema! Täna — kas
 kuuled! Sa see pää süüdlane kdige, kdige nende õnne-
 tuste juures — o, temaga tahan ma omal kohal
 ta sõnateise rääkida! Mitte nõnda — weri on weri.
 Ei, mitte nõnda. Nõnda ehk nõnda, aga mitte
 nõnda!“

Herra on nagu meelest ära. Weel ial ei ole ta
 oma isat nii ärritatud näinud, ehk ta küll nii häti-
 line on. Ta teab — siin wasturääkimine oleks õli
 tulesse walamine. Ta ei saa aru, kes see pääsüüd-
 lane wdib olla, iga tahes mõni teomes, kes weel
 iseäralikult wana herra meelt on pahandanud.

„Sdida sina üksi wderastele W. jaama wastu,
 ütleb Leo von R. käskiwalt oma pojale. Mina jään
 kodu ja waatan, et kdik karwa päält nõnda sünnib,
 kui mina tahan.“

Nende sõnadega läheb ta uueste toast wälja.

Hugo läheb pahemat kätt tuppa ennast riidesse
 panema. Kui ta uft linni tõmmates tagasi waatab,
 näeb ta naisterahwaste toa ufse pooleli lahti ja
 Helene üksi sohwa pääl istuwat, käsi pää pääle toe-
 tatud, sügawas mõttes. Udelheid on wist wälja
 läinud.

Hobused sõitsivad trepi ette. Hugo tahab praegu eeskoja usti lahti tõmmata ja teendri saadetusel tõluda astuda, kui üks pehme hääli teda hüüab:

„Hugo!“

Hääli on nii palutu ja hirmul, et noormees nagu salaväest tõmmatud, ukse päält tagasi astub.

„Helene!“

„Kus Willu on?“

„Muidugi rohtaias — mis sul on?“

Ta waatab imestusega — neiu nägu on kahtvatsand rahutu, silmad waatavad hirmul ja paludes tema pääle, nagu tahaksivad nad teda läbi waadata. Surnalt rõhub ta tema kätt, mis teine wagusi sündida lasseb.

„Miks sa — tema järele küsid?“

„Hugo, sina oled mu — täida mu palwet, see on esimene kord, seda mul finult paluda.“

„Aga Jumala pärast —?“

„Dtsi Willu üles!“

„Willu üles?“

„Ütle talle, et ta täna kodunt ära läheb — wõdi parem, wõta ta enesega ühes — wõdi et ta kudadagi härra meelt ei pahanda — ütle talle midagi, et ta ennast teab hoida.“

„Aga Jumala pärast, milspärast siis?“

„Ma kuulsin küll — kas sa siis selle pääle ei tulnud, kes see pää süidlane wõdi olla?“

„Ah —!“ tegi Hugo.

„Sellepärast!“ ütles Helene rõhuga ja pigistas nooremehe kätt.

Ometi ükskord! Hugo huuled wiibisivad palawusega ühe filmapilgu Helene omade pääl, kes seda waikselt sünbida lasi, siis tormas ta kärneri tuppa. Willu oli nimelt noorema kärneri koha pääl. See oli nõnda Hugo tahtmine, et ta nõnda looduse teadust tegelikult õpiks. Tuba oli tühi. Ta otsis aiaist, ei näinud midagi, hüüdis teda nimepidi — wastust ei tulnud. Helene tuli talle kahtwatanult wastu. Neg oli kiire, ta pigistas weel korra oma mõrsja kätt ja sõitis ära.

X.

„Jää wagaks laps,
Siis Jumal sinuga!“

Ruuse talu kambri otsas on kena ruumikas aed. Noored õunapuud, alles paari aasta eest istutatud, lähewad ridades kambri akente kohalt rinnakut mööda alla. Nende wahel on marjapõesad; ka nemad näitke alles hilja olewat istutatud. Alna all on ilusad kõwerad lille peendrad, nende wahel kruusitud teerada, mis kesk aiaist õunapuu ridade wahelt läbi läheb. Tee raa otsas all pool on kena ümmargune lõhmuse põesastik, pingid sees ja laud keskel. Ka siin on ümmargune plats ära kruusitatud ja äärtele muru mättad pantud.

See, kelle kohta mõisas nii raske pitse pilw üles
 ajab, istub ilupõesastiku sees pingi pääl, lahtine
 raamat laua pääl ees. See kõik on tema töö, mis
 siin aias nägime. Mõisa ei ole kaugem kui kaks
 wersta, säält läib ta tihti siia toimetamas ja et ta
 sõber ja häätegija Hugo talle õuna- ja marjapuid
 annud, oli tal hõlbus õunapuu aeda asutada —
 wiiekümne aasta eest Eesti talupojal muidugi arul-
 dane asi.

Ta loeb, õpib ajalugu. Karthago õnnetu sõda
 pääletungijate Roomlastega on tal praegu ees. Et
 millalgi asjata aega wiita, hoiab ta ikka sellest tea-
 dusest ühe raamatu kaasas, mis tal parajaste läbi
 wõtta on. Mõnda ka nüüd. Aga siin on õpitaw
 tükk ta meeled täitsa muu asjade päält ära pöör-
 nud. Kui wahtwa, kuninglik ja auus, kerkib ta filme
 ees Hannibali kaju ülesse! Missuguse kuulmata ime-
 teo läbi wiib ta oma wäe ümbert üle igaweste Alpi
 lume wäljade oma kardetawa waenlase maale sisse
 ja missuguse waimustusega wiib ta tema siis wõi-
 dule! Ja see mees, see wahtuse ja auu eeskuju,
 leiab nii õnnetuma otsa ahne Roomlaste pärast, kes
 sellega weel mitte rahul, et sõja õnn wiimaks nende,
 Karthago ditsewad maad ära wõetud, ka Karthago
 enese, kelle rahwas kuulsat, suurt surma sureb, maa
 tase teewad, tema asemegi ära neawad ja sinna
 soola külwawad, märgiks, et sinna ial enam elu ei
 pea arekama! Slegi siis weel ei anna nad ta suurele
 pojale, Hanibalile hingamise paika, kuni ka temagi
 nende õhwrüks langeb!

Süगतव लास्तुन्दमुस वदतब तमास वदमुस्त. Kui inetu on see tegu Roomlastest. Aga sääl — ta tunneb ajalugu läbi ja läbi, õpib nüüd aga eksami tarvis — sääl tõusevad Roomlaste eneste feast mehed, täis tõe armastust ja eeskujulist aatelist püüdmist. Rahvas jõuab kuulsuse, vägevuse ja hariduse kõrgema tipuni, siis — kaob temagi Aasia hulka- bele maad andes, mida rahva rändamine välja külvab. Täis segadust, pimedust, werd, rumalust, ebasõsku, usumääratsemist tuleb aeg, aga — hakkab selguma, selguma, üksteis salgad lõõvad walgemaks, üks kui teine täht tõuseb ja — särana hiilgab waimu taewas neist meie ajal. Üksi see maa siin, mida keeltaja mõõd ristiusule murdis, on pime. Alles hakkawad esimesed kiired tulema, kui juba kange wastane wägi neid wastu on wõtmas — kuue saja aastane wari ei lasse walguse kiiresti läbi. Sa ajalugu ei räägi siin mitte selle maa rahwast, waid ühest teisest üksi, üksi nende hääst ja kurjast kae käigust, lähed aga maa rahwast enesest mööda, nagu teba ei olekski. See on ordu aeg, raske aeg, keel aeg, pime aeg — wabandataw aeg! —

Ta enese lapse põli, ta enese minewil! Ei, selle pääle ei maksa mõelda... ei! Olgu ta igaweste unustatud! — Tema on ju nii kaugele jõudnud, et ta minewiku sugu süüsi mitte praeguse selga ei koorma. Mis temasse puutub — sääl on tal luba seda unustada. Üksi seda, mida nüüdselt ajalt nõutakse, tahab ka tema kord nõuda.

Tema? Kuhu lisuvad teda mõtted? Da sinul julgust nende filmade pärast õnne tunda, mis sinust tähtede kaugusel on, ja Kuulinna laps? Digust? Küsib film diguse järele kui ta pärast lööb? Tema ise on ori, aga ta — pilk on waba! Karistawad nad teda — pilk jääb karistamata! Ja kui ta enese süda karistamata on, ei karista teda ükski ilm. See sama nõdiastaw wägi, mis walusi löi, saab neid ka kanda aitama. Jumalat nimetab pühakiri armastuseks, kes kõik maailma on loonud ja üleilwel peab. O, kui sügaw sõna, kui mõõtmata tähendus! „Ema — ma annan sulle andeks,“ fofistawad ta huuled, „ma mõistan sinu eksitusest nüüd aru saada! Ja ka sina — eksitaja! Ka sina oled oma enese südame lohtumõistja ees maksnud!“ Ja nagu seisaks ta jälle Rõrgepalu Kuusemäel, niisugune tundmus on Willul kui ta raamatu kinni paneb, sest lugeda ei ole enam võimalik.

Mis sünnib küll teiega õnnetud teomehed? mõtleb ta. Ta kuulis iga sõna, mis tule ääres räägiti. Ta oli metsa serwal tõndinud ja juttusi kuulama jäänud. Tema püiab, kus iganes võimalik, niisuguste tõnetundide salajaks päältkuulajaks saada, et siit rahwa elawat keelt tundma õppida ja rahwalikumalt kirjutada, mis piibli keel on, mis praegu Eesti jäädawaks keeleks on rajatud ja milles need arwad raamatufesed trükitakse, mis piibli seletuseks weel ilmutwad. See on nii kange ja Saksa keele maoline, sagedaste wale ja wastaloomulik. Õnne-

tumad teolised aga jäitvad kauaks magama. Küll ajas ta hommi ku hobused rukkist wälja, et neid päästa, aga kahju on liig suur, paistab liig selgeste filma. Ja siis — kas ta tohib warjul hoida, salata, kes ta esimene nägija oli. Ta arwab seda, sest teomehed ei jõua tehtud kahju ometi mitte ära maksta ja nende peksmine ei tee sündinud asja mitte enam sündimataks. Ometi — kui ta käest küsitakse, ei wõi ta mitte salata, et ta nägi. Ta peab asja üles andma, kui see juba iseenesest üles ei ole tulnud, saagu mis saab.

Ta tõuseb üles, et minema hakata ja kasuwanematega Jumalaga jätta, sest ta ehk ei saagi enne linna minekut siia tulla, ja astub kruusitud teerada mööda kambri poole, aga sääl tulewad nad mõlemad temale wastu ja nüüd tulewad kolid kolm lõhnuspõesasse tagasi.

„Kasuwanematel nagu on midagi südame pääl, mis tema kohta puutub; waatawad ükssteise filmi, siis jälle tema otsa, nagu näidata, et neil üks nõu on midagi temale kõneleda, aga jälle ei tea, kuida hakata.

„Beremees kõhatab ju mitu korda, perenaine istub sõrm suus ja wahib oma warwaste pääle.

„Poeg,“ ütleb wiimaks perenaene — teda nime-tawad Kuuse wanad ikka pojaks — sa oled meile kui oma laps armas olnud ja sest saadik, kui Miku wana preiliga Saksamaale läks, oledgi sa weel meie ainuke poeg.“

„Oled meile itka küll armas olnud,“ lisab peremees juurde.

„Nüüd lahtud sa pea meist koguni ja saad ise meheks, ära siis oma kasuwanemaid ära unusta, poeg,“ ütleb perenaine edasi ja waatab peremehe otsa.

„Jah, ära siis unusta,“ täiendab peremees ja püüab meelde tuletada, missuguseid häid õpetuse sõnua nad kõik ütelda tahtsiwad.

„Ole usin selle tee pääl, kuhu nüüd astud, ja ära põlga omasuguseid ära, kui nendest ülemale saad,“ sõnab perenaine, kellel jälle midagi meelde tuli.

„Mita häbalist, anna sandile sellest, mis sul on ja mis sul ei ole, seda ära himusta enesele ülekohтусel wiisil. Kui sul ilmatarfufest ju küll on, siis wõta wahest ka piibel kätte, maailma tarkus on tühine Jumala sõna kõrwal,“ ütleb peremees korraga sõnarikkamalt ja waatab oma kasulapse filma.

„Ära jookse tütarlaste järele, kes halba teed käiwad, ära tee ühegile tütarlapsese südame walu. Sinu kadunud ema —“

„Kasuema, ära mõista mu ema hukka,“ ütles Willu korraga rahutumaks saades, „ma ei saa tema pääle mitte ilma waluta mõelda. Kui tema ei ole, jääb —“

Willu ei wõdinud edasi ütelda.

Kasuema nägi, et ta kogemata seda oli ütelnud, mis ta mitte ütelda ei tahtnud. Ta wõttis Willu

käest finni, nihutas ennast ta ligemale, waatas niis-
teil filmil ta otša ja ütles tasakeste:

„Willu!“

„Ema — isa! Teie olete mu auusad wanemad,
teie ütši, muust ma ei tea.“

„Sumal õnnistagu sind, laps.“

„Sumala õnnistus teiega, wanemad.“

XI.

Suurt mere täit sini filmi . . .
Heine.

Mõteldes astub Willu mööda puiesteed mõisa
poole. Ta süda on iseäraline pehme, rahul —
wagune. Kasuwanemate armastus — nii hää! Tule-
wik nii meelitaw! Üks teatud elukutse — teod —
auu ootawad teda. Ta tahab edasi püüda — oh
kuis ta tahab õppida! Need inimesed armastawad
teda, kust ta praegu tuli. Nende sõnades ei ole ei
tea mis, mis nad ütlewad, aga see kombe, need
õfijeh näob, need hääd awalised auusad filmad.
Kui nende suust sõna tuleb, siis on see ikka südamest,
räägitwad sedasama keelt, mis filmad, kuna mõisa
rahwas, kirjutajad, metsaisandad ja härraste omad
ise, hoopis teist wiisi on. Nende sõnadest ei wõi
sagebaste sugugi aru saada. Nad ütlewad mõnikord
seda, nagu aga näitab seda ütlewad. Mõnikord on

sõna niisugune: ei saa aru, kas teeld wõi käst, kas
 sootw wõi pahameel. Ja, nii imelik wahel on talu ja mõi-
 sa wahel. Siin nii lihtne ja wagune, sääl kõik nii
 tore ja kätsew, külm, hoolimata. Siin toimetata-
 takse ja tallitatakse, et asi toimetada tahab, sääl, et
 toimetama peab. Siin pere leiwa, silgu ja hapu-
 piima juures meel laual rahul ja rõõmusgi kui juhtub,
 sääl pillamine ja nurin praelaua juures, kui „hant-
 wärgi“ laua ofalistel midagi wastu meelt on. Ja
 siiski köidab üks tugew, wabastamata side teba selle
 wiimase koha külge. Siin elab ta häätegiija, kes ta
 filmadele ilusa mõõtmata maailma kõige oma täiussega
 on awanud ja kes teba ühele tulewikule wastu wiib,
 millest tuhanded ja tuhanded eemale peatwad jääma.
 Wari hakkab kaduma . . . selgimas on udu. Kuda
 paisutab see rinda, kuda täidab tegude himu noore-
 mehe mõtteid! Kord on nad wajutatwad rasked kanda,
 raputatwad, wõtatwad rahu ära, julgus kõikub —
 siis aga tuleb ta tugewamal tungil tagasi — kõik,
 kõik takistused tahab ta wõita! Ja mitte üksi enesele,
 ei, ei, ka teistele tahab ta elada, nagu nüüd ta
 kallid häätegiija temale elab. — Sääl ah! ka tema
 mälestusele tahab ta elada! Selle, tema kaitseinglile,
 kes teba iga elusammu pääl saadab, kelle nimi talle
 nii auukartust täis, magus ja püha on, et ta ära
 kõhtub, kui ta teba enesegi kuuldes nimetab. Raks
 finist usaldawat filma, tõsine lapselik nägu ja tükk
 kuldseid käheraid juukseid, ole kübar ja waher —
 need on juba karja- ja teopoiwi unenägudesse endid
 pununud . . . nii selged filmad, nagu Peipsi kõige

ilusamal sui päetval. Kord on nad ühe wallatu naljaka lapse, kord waikse tõsise neiu jagu, kord näeb ta neid muinasjutus ja ndia lošfides, kord ruumikas walges majakeses õunapuude ja pärnade all . . . majakeses, mis kõigiti tema enese kodu sarnane on . . . oh ei, nad kaowad temast kaugele, üle saamata on see kuristik, mis nende ja tema wahel on ja seda laiem näitab ta tema filmis, mida rohkem ta elu, kohusid, seisusi ja inimesi tundma õpib. Siin ei ole silda, mis teda sellest kuristikust üle teisele kaldale wiiks. Kõll on inimesed ise selle kuristiku teinud, nad on ise oma mõttes waheseinu ehitanud, aga seda kindlamalt on nad tema wangis, et see nende enese aastasadadel armsaks saanud ja paksuks wanunud mõte on.

Sää! eemal on see waher, mille küllest ta nelja aasta eest teda wabastas ja — ennast wangi andis. Müüd on tema selle puu külles südant pidi kinni ja keegi ei wõi teda wabastada, ta — t e m a ise mitte, ta kaitse ingel.

On see filma wiirastus wõi tõde — sää! ta seisab selle puu all ja — weri tungib ta pähe, filmis läheb tumedaks — tuleb temale wastu! Rahwatu nägu lööb häkki helepunaseks, kui ta näeb, et Willu tema otša waatab. Willu jäeb seisma — aralt tuleb tuleja lähemale.

„Willu!“

Tuleja waatab maha, Willu oma jalge pääle, kumbgi ei tea midagi ütelda.

Korrage läheb Willu nägu tõsiseks. Ta võtab kübara peast, teretab auupakkikult ja tahab uhkel sammul mööda minna.

„Willu“ — kõneleb Helene ruttu, nagu oleks ta hirmul, et ta ju kaua siin seisnud, „hoidke et te wana härra meelt täna kuidagi ei pahanda — Teie olete seda õnnetumal kombel täna juba kuidagi teinud. Jääge täna tuppa warjule!“

„Ja teie, auustatud preili, tulite mulle seda ütleva?“

„Ma — ma — olin hirmul.“

„Minu pärast?“ hüiab Willu ja see tõlab kui hõiskamine.

„Ja, teie pärast — nüüd ja ikka!“

Nooremehe huuled tahavad hõisates üht nime hüüda, kui korrage häkiline õnne läige ta näolt kaob ja sunnitud rahuga ütleb ta tõsise häälega.

„Teie — preili v. B. ühe endise teopoisi pärast?“

„Kes õnnelikum võid olla kui — kui — —“

„Oh, selle õnn jäeb igaweste tulemata,“ ütleb Willu waluga. „Ta võid üksi weel aini — võid kõik muud ära teenida, aga õnne mitte.“

„Willu!“

„See üksi,“ kõneleb ta palawalt, „et üks süda

— see süda ta pärast hirmul oli, see on ta õnn, tättesaamata õnn, — Helene! Üksainumas lord nimetan teid selle nimega — ja nüüd elage hästi ja nühelge üht waest talupoissi, kes julgēs — —”

„Ei, Willu, ei. Teie mitte — teie mitte ei tohi õnnetu olla! Teid ei teela seisuste waheseinad, waid — mind, Willu! Siin“ — ta wõttis rinnalt „meeles pia“ lille — „siin see minult teile mälestusiks — luuletuste eest! — Laulge weel — saage kuulsaks meheks!“

„Helene!“

„Sää!“ — kõneles Helene edasi ja näitas käega mõisa põllule, kus laialt ruttid lõigati — „nende kasuks wõite te palju teha — sää!“ kutsus teid tulewist!“

Ja ruttu, hirmunud sammul, astus ta tagasi ja kadus pöesastiku wahel Willu filmist . . .

„Ta noomis mind ettewaatusele,“ kõneles Willu tüki aja pärast nagu unest ärgates ja tõmbas käega üle otsaesise, „aga just tema sõnad ütlewad, mis mul teha tuleb. Härra ei ole armu heitmata, üksi liig häkilise meelega.“

XII.

Sa ära süitle wälku,
 Mis tamme purustand
 Ja ära wibu süitle,
 Mis kottal noole kand.

— — — — —

„Anna talle! — Anna talle! Nii — nii! Hästi ahaa, kas maitseb! Waata hobuseid — waata hobuseid! — Nii — nii! — Hästi soolafelt!“

See on wanahärra hääl. Wali wigamine kuul-
 dub selle wahete. Dpmanni hoowi pääl, puu riida
 kõrwal on õnnetu paljaks kistud teomes pingil pi-
 kali. Riida tagapool wajuš wigawad need, kelle kord
 ju läbi, õue pääl ootawad kubjaste ja wahimeeste
 kestel teised, mil nemad käšile wdetakse.

„Anna talle! Anna talle! Nii — nii! Tubliste
 — nii!“

Ja härra ise lööb iga „anna talle“ juures pääga
 takti juurde.

Ta seisab witsamehe seljataga, kubjad ja teome-
 hed temast auupakkikus kauguses eemal.

„Anna talle!“

„Härra von R . . .! härra von R . . .!“ hüiab
 löötjutamisest lämimatatud hääl ta selja taga.

See on Willu. Ta tuleb praegu jookstes hoowi-
 wärawast sisse.

Kui wälk keerab wana paks härra enmast ümber. Ta punane nägu lööb tumefiniseks, juuksed tõusewad harjastesse . . .

„Pidage teomehed on —“

„Kus ja olid — jah! — Säh — weel! — Weel! We —“

Hele naisterahwa hirmu karjatus kuulduis ületwelt mõisa rohtaiast.

Enam ei saanud härra hüüda. Wiimaks pääseb hääl suust:

„Ma ha ja kuuskümmend!“

Kubjad tõhtuwad esite, siis — täidatwad oma tõhut.

Sõhtul on mõisas suured sõidud. Samajast ilma jäänud poeg sõidab, pärast seda kui wana härra toas tema ja isa wahel raske sõnatwaheldus olnud, praegu alles siia jõudnud wõderad sõidatwad, arsti järele sõidetakse, et ehk weel Helene elu päästa, kes palatwikus jampsis. Rõigil on rutt. — — —

XIII.

Wälf tuli pilre põuest,
 Rool lendas kütü kääst.
 Mis tuleb aja õuest
 On ülem meie trääst.

Palju aastaid on mööda läinud. Veel enne oma surma on wanahärra oma rahwa armastust ära teeninud ja ta lepitus isa ja poja wahel korda seatud. Enne kui Hugo ja Helene altarile astusiwad, töotasiwad nad wastamisi ühel nõul walla rahwa kääfikku kergitada ja seda töotust on nad pidanud. Wanahärra, kui ta üksi on, mõtleb ja wangutab pääd, näeb kui paha järeldus ta häkilisel wihal olnud ja ohlab raskest. Kes wõdis arwata, kes wõdis arwata? Wana hallikese nägu aga katab rõdmu joon kui ta näeb, et weel wiimastel päewadel need inimised lahkest ta otsa waatawad, kes enne tumedal rusutud näol ta ette ilmusiwad ja wanamees ajab, kui just juhtub, mõne küla hallpääga dige mõnufaste juttu. Noorest east ja nõnda, kõige rohkem aga oma lastest ja laste lastest. Wanakese filmade ees on midagi selginud, mis kuue saja aasta jooksul warjuna sinna oli kogunud ja seda warju murdis — ah! nii raske järeldus, mis ta teol oli. Nüüd, jah nüüd, soowib ta oma poja eeskuju kõigi naabri mõisadele, aga — sääl on see wari weel niisama paiks kui enne, ehk küll walguse liired ju heledamine ta taga tootwad. Nad ei näe, mis nende rahule tarwis lä-

heb — Murumäe mõis on veel ainuke ükshil walge koht udu sees . . .

Ükskord on wanake koguni üksi jalgsi Murme külas käinud. Kuuse talu lõhmusse põesas räägitawd taks wana, Madis ja külaline kaua, wäga kaua aega ja kui härra aiast wälja astus, pühkinud ta Kerdo Raie tõenduse järele filmi, kes perenaisele oma tööd, linast lõnga, ära käis toomas. Sest saadik käib wanake tihti Madist waatamas, pistab midagi paberi sees tasku ja kui pereemake, kõbus wana inime, tuleb ja klaasides wärsked piima ja wõileiba toob, istutwad kõil kolm sääl. Madise kui ka teiste talumeeste kohad on ammu päriseks ostitud, kui küll naabri mõisades veel teopäitwi tehakse. Pektmisele on aga lõpetus tehtud. Madisele on härra ostu-paberisi sõbrustähiks kinkida tahtnud, aga Madis ei wõtnud, waid ütelnud: Sgale ühele, mis tema oma." Ja selle juurde ta jäänud, kuni koht tafa saanud.

Ja kõige selle ime wedru käima panejad — Hugo ja Helene? Kui nad oma õnneliste laste saatusel mõisa puiesteid mööda wälja tulewad ja töötegija mõisarahwa kohal peatawad, küsivad nad neilt seda ja teist ja wahetatwad mis asjast tahes mõne sõna. Keegi ei kuule wäljal needmist, — aga tööd tehakse rohkem veel kui kunagi enne. Kui nad aga koguni külasse tulewad, teretatakse neid kui wana tuttawaid ja lapsed jooksewad wastu ja seltsiwad „mõisa lastega." Paljud nendest on ühed koolitennad ded, sest mõisas on tubli kool ülema õpetuse tarwis.

Hugo on õnnelik, Helene wagane tasane abikaasa ja lasteema. Minult üks asi toob korrati murepiltne Hugo palgele: Oh et ta naabri mõisab Murumäe mõisaga ühes sammukõik! Ei, tema on üksi, tema, teistest põlatud „uendaja,“ kes jeesuguse seisukorra õnnistust ära tunneb. Aga weel on see teistele wara, wana ei ole weel nii elujõuetu, aga õht on ju teine — saäl on saade signemas, uus lahke aeg koputab ukse külge ja — talle peab lahti tehtama. Nüüd — nüüd weel on ta küll üksi...

Ja Willu? Kukulinna esimese sauna asemel on pärnade warjul weike walge majake. Siin üksi on nõrgameelne wagune, siia wiimaks on Hugo oma sõbrale aseme leidnud, kus pime wari, mis ta hinge pääle langenud, teda ei waewa — kus ta rahule jääb. Kui aga Peipsi sügaw wägew kõhin metsa tagant, mida kirwes itka harwemaks teeb, ta kõrwu ulatab, siis tuleb ta ukse ette pingi pääle istuma ja kuna tuul ta halliks lõõnub juuksid liigutab ja ta silmad metsast läbi kõhinani tahaks tungida, liigutab ta huuled:

„Kui seda metsa ees ei oleks!...“

Järgmised raamatud on igast raamatukauplusest saada:

1. Loomade arstimise õpetus kõigis haigustes, mis ise arstida võimalik, ühtlasi lühikese terwise hoidmise juhatusega. Kirjutanud loomade tohter A. Ollino. Hind 30 f.

2. Würost Gabriel ehk Pivita kloostri wiimsed päewad. Kirjut. G. Bornhöhe (Ed. Brumberg'i) ajaloolik jutustus suurest Liivi sõjast (1558—1583). Hind 60 kop.

3. Mita. Jutustus Liivi- ja Gestrirahwa wabaduse wõitlustest 12. aastajaja lõpul. Kirjutanud A. Saal. Hind 50 kop.

4. Wiinne Peruamaa Inka. Tõeste sündinud lugu Ameerikamaa ülesleidmise ajast. Hind 30 kop.

5. Gewa õun. Jutt rahwa elust. Kirjutanud J. M. Sommer. Hind 20 kop.

6. Inimene on oma tahtmise ori. Rahwa elust. Kirjutanud M. Reisson. Hind 12 kop.

7. Õnnetusest õnnele. Gesti jutustus. Kirjutanud J. M. Sommer. Hind 15 kop.

8. Tallinna saladused. Ed. Wilde naljajutud. (kolmas trükk). Hind 15 kop.

9. Suur Tõll, Saaremaa wägimees. Gesslaste ennemuistne jutt. Saaremaa rahwa suust 20-ne aasta jookkul koku korjanud P. Süda (teine trükk). Hind 20 kop.

10. Waga krahwiproua **Jenowewa**. Ilus ja kurblik hale jutustus noorele ja wanale, iseäranis õpetusels laste emadele ja lastele. (Ilusate kirjute pildi kaantega) H. 20 k.

11. **Jällenägemine** ehk Orja elulugu. Hind 10 kop.

12. **Miron**. Uudisjutt rahwa elust Rumenias. Toim. W. Lainela. Hind 15 kop.

13. **Raksteistkümmed** luite ehk kuninga tütar **Gold-täht**. Wanaaegne jutustus. Hind 5 kop.

14. Ilus **unenägude seletaja**, kus kõik unenäud ja õõsised wiirastused täielikult on äraseletatud. (Ilusate kirjude pildi kaantega.) Hind 20 kop.

15. **Õune ratas**. Lõbusaks ajawiiteks noore rahwale nende mure tundidel. Hind 5 kop.

Sind 25 kop.